

GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİNİN
SÜRDÜRÜLEBİLİR KIRSAL KALKINMA, PLANLAMA VE
YATIRIMLARIN GELİŞTİRİLMESİNDE KAPASİTESİNİN
GELİŞTİRİLMESİ PROJESİ

YÜCELİ BÖLGESİ ALAN ÇALIŞMASI RAPORU

Prof. Dr. Tayfun Özkaya
Hüseyin Demir
Metin Kanatlı
Nusret Mutlu

Dilek Özer
Şeyhmus Yılmaz
Adalet Budak

BAŞBAKANLIK GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI DÜNYA GIDA VE TARIM TEŞKİLATI (FAO)	
YER NO	16-D
DEMİRBAŞ NO	3367

Ankara
Ekim 2002

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ.....	4
2. PROJENİN ÖNEMİ VE AMACI.....	4
3. YÖNTEM VE MATERYAL.....	5
4. MARDİN İLİ VE KIZILTEPE İLÇESİ GENEL DURUM.....	6
5. YÜCELİ BÖLGESİ GENEL DURUM.....	7
5.1. TARİHÇE.....	7
5.2. KONUMU, TOPOGRAFYASI VE İKLİM ÖZELLİKLERİ.....	7
5.3. SOSYAL DURUM.....	8
5.3.1. NÜFUS VE NÜFUS HAREKETLERİ.....	8
5.3.2. EĞİTİM.....	9
5.3.3. SAĞLIK.....	9
5.3.4. ÖRGÜTLENME, YEREL KURULUŞLAR VE KURUMLAR.....	11
5.3.5. SOSYAL YAPI, EVLİLİK, KÜLTÜREL İNANÇLAR VE PRATİKLER.....	12
5.3.6. KADININ TOPLUMSAL DURUMU.....	12
5.3.6.1. EĞİTİM:.....	12
5.3.6.2. SAĞLIK:.....	12
5.3.6.3. ÜRETİM:.....	12
5.3.6.4. PAZARLAMA:.....	13
5.3.6.5. KARARLARA KATILIM:.....	13
5.3.6.6. KAMU HİZMETLERİNDEN YARARLANMA:.....	13
5.3.6.8. HAREKET ALANI:.....	13
5.3.6.9. MIRAS:.....	13
5.3.6.10. BİRLİKTE İŞ YAPMA VE BİR ARAYA GELME:.....	13
5.4. GEÇİM KAYNAKLARI.....	13
5.5. TARIMSAL YAPI.....	16
5.5.1. ARAZI KULLANIMI , BİTKİSEL ÜRETİM VE PAZARLAMA.....	16
5.5.2. HAYVANSAL ÜRETİM VE PAZARLAMA.....	17
5.6. KONUT VE ALTYAPI DURUMU.....	19
5.6.1. KONUT.....	19
5.6.2. ALTYAPI VE ÇEVRE.....	19
5.7. HANE HALKI TİPOLOJİLERİ.....	20
6. YOKSULLARIN DURUM ANALİZİ VE İYİLEŞTİRME OLANAKLARI.....	20
6.1. İNSAN SERMAYESİ.....	20
6.2. DOĞAL SERMAYE.....	20
6.3. FİZİKSEL SERMAYE.....	21
6.4. FİNANSAL SERMAYE.....	21
6.5. SOSYAL SERMAYE.....	23
6.6. KIRILGANLIK.....	
6.7. GÜÇLÜ YANLAR, ZAYIF YANLAR, FIRSATLAR VE TEHDİTLER.....	23
7. YÜCELİ BÖLGESİ İÇİN ENTEGRE BİR PROGRAM ÖNERİSİ.....	24
7.1. YEREL KURULUŞ GELİŞTİRME VE PROJE UYGULAMA BİLEŞENİ.....	24
7.2. KÜÇÜKBAŞ HAYVANCILIĞIN GELİŞTİRİLMESİ BİLEŞENİ.....	27
7.3. TOPLULUK ORMANCILIĞI BİLEŞENİ.....	29
7.4. TARIMSAL ÇEŞİTLENDİRME BİLEŞENİ.....	31

7.5. ALTYAPI VE ÇEVRENİN GELİŞTİRİLMESİ BİLEŞENİ	33
7.6. YETİŞKİNLERİN EĞİTİMİ BİLEŞENİ.....	33
7.7. AİLE PLANLAMASI BİLEŞENİ.....	34
7.8. TURİZMİN GELİŞTİRİLMESİ BİLEŞENİ	35
8. PROGRAM BİLEŞENLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE STRATEJİSİ.....	36
9. SONUÇ	38
10. EKLER	

1. GİRİŞ

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) son yıllara kadar özellikle enerji ve sulama olmak üzere fiziksel yatırımlar alanında yoğunlaşmıştır. Ancak özellikle sulanmayan alanlarda gelir yeterince artmamakta ve yoksulluk sorunu sulanan alanları da kapsayarak önemli bir problem olmayı sürdürmektedir. Bunun yanında GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (GAP İdaresi) ve personeli; başta yoksullar olmak üzere yerel halkın ihtiyaçlarını değerlendirmek, önceliklerini saptamak, yerel kuruluşların, yerel halkın sürdürülebilir kalkınma çalışmalarında güçlendirilmesinde yeni katılımcı kırsal yaklaşımları kullanmasını öğrenmek istemekte ve bu açıdan kapasitesini güçlendirmesine büyük ihtiyaç duymaktadır. Dünya Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ile geliştirdiği bu proje bu açıdan uygulamalı eğitim sağlaması yanında, bir alan çalışması ile GAP İdaresinin önümüzdeki dönemde katılımcı yaklaşımları kullanarak başlayacağı projeler için gerekli fikirleri ve verileri sağlamayı amaçlamaktadır. Bu amaçla projede eğitim alanlar iki alt gruba ayrılarak bir grubu ovada bulunan ve 1958 yılından beri sulama yapılabilen Mardin İli Nusaybin İlçesinde alan çalışması yaparken, bu raporu hazırlayan alt grup ise; Mardin İli Kızıltepe İlçesinde yer alan dar bir vadide kısıtlı sulanabilir tarım alanı bulunan Yüceli Bölgesinde alan çalışması yapmıştır.

2. PROJENİN ÖNEMİ VE AMACI

GAP sulama yatırımları; sulanan alanlarda hızlı bir gelir artışına neden olmakla birlikte özellikle topraksızların oluşturduğu yoksulların oranı azalmadığı gibi, yoksulların sorunlarının çözümünde de fazla etkili olamamıştır. GAP Bölge Kalkınma Planı bu dengesizlikleri azaltmayı ve sürdürülebilir insani kalkınmayı hedef olarak almıştır. Yoksulluk; insani, ekonomik, çevresel ve toplumsal barış açılarından üzerinde önemle durulması gereken bir olgudur. Diğer yandan gerek Dünya deneyimleri, gerekse Türkiye deneyimleri genellikle tepeden aşağı hazırlanan kırsal kalkınma projelerinin başarılı olamadığı ve yoksulların durumunu iyileştiremediğini ispatlamıştır. Çok disiplinli, bütüncül ve katılımcı yaklaşımların kırsal kalkınmada çok daha başarılı olduğu ve özellikle yoksulların durumunu iyileştirdiği anlaşılmıştır. Bu bakış açısının ülkemiz ve GAP için önemini dikkate alan GAP İdaresi, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ile bu projeyi hazırlamıştır.

Projenin uzun vadeli amacı GAP bölgesinde kırsal yoksulların gelirini, yaşam standartını artırmak ve geçimini iyileştirmektir. Projenin kısa dönemli acil amaçları ise

a) GAP İdaresi personelinin ve bütün olarak kurumunun; yerel toplulukların sürdürülebilir kırsal kalkınma, gelir artırma ve yatırımlarında başarılı olabilmesi için yaptığı gayretlerde talebe yönelik ve katılımcı bir tarzda yardımcı olabilmesi için bilgi temeli ve becerilerini geliştirmek

b) GAP Yönetimi ile yerel topluluklar arasında işbirliği ilişkileri ve doğrudan etkileşimi güçlendirmektir.

Bu amaçları gerçekleştirmek üzere bir grup GAP İdaresi personeli iki hafta süren bir katılımcı yaklaşımlar ve proje planlama eğitimine katılmış, takiben Mardin İli Kızıltepe İlçesi Yüceli Bölgesinde 17-27 Haziran tarihleri arasında bu gruptan seçilen bir ekibin katıldığı bir alan çalışmasında yoksulluğu azaltmak ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi için alternatif gelir getirici etkinliklerin araştırılması amaçlanmıştır. Bu

alan araştırması yoksul halkın yararlanacağı ve katılımcı yaklaşımların uygulanacağı takip eden bir proje önerisi için gerekli temeli de oluşturacaktır.

3. YÖNTEM VE MATERYAL

Yüceli Bölgesinin GAP sulama alanı dışında oluşu ve Bölgede yoksulların önemli oranlarda bulunması nedenleri ile alan araştırması için uygun olduğu saptanmıştır. Yüceli Bölgesi 750 metre yüksekliklerden başlayarak kuzey-güney doğrultusunda ilerleyerek Kızıltepe ovasına karışan dar bir vadi içinde bulunan 12 köyden oluşmaktadır. Bu köylerden Soğanlı, Yedikardeş, Erdem, Uluköy, Tuzla, Yüceli, Ayaz, Karaman ve Alipaşa'nın çevresindeki meralar çok daha yüksektir. (1050 m gibi) Vadinin Kızıltepe ilçesine karıştığı güney ucuna yakın bulunan Ziyaret, Sancarlı ve Kocalar'da sınırlı sayıda köylünün Kızıltepe Ovasında da arazileri olmasına ve bir kısmının da ortak veya kira ile ovoidan yararlanmalarına rağmen bu köyler de vadinin içinde olup, diğer köylere büyük ölçüde benzemesinden dolayı alan araştırmasına dahil edilmesi kararlaştırılmıştır. . Bu 12 köyde 547 hane bulunmaktadır.

Araştırma 17-27 Haziran 2002 tarihleri arasında bir kırsal kalkınma uzmanı (ekip lideri), bir toprak uzmanı, bir sulama uzmanı, bir zooteknist uzman (bayan), bir tarımsal mekanizasyon uzmanı, bir sosyolog ve bir iktisatçı (bayan) olmak üzere yedi kişiden oluşmaktadır. Araştırma ekibinin değişik uzmanlardan oluşmasına ve bazı üyelerinin (üçü) yerel olarak kullanılan dili bilmesine dikkat edilmiştir. Ekip de erkek, kadın dengesine de (2 bayan, 5 erkek) uyulmaya çalışılmıştır. Ekibin altı üyesi (ekip lideri hariç) GAP İdaresinde görevlidirler ve yörede değişik dönemlerde çalışmışlardır.

Alan çalışmasından önce Ankara, Urfa ve İzmir'de yayınlar, araştırma raporları, kuruluş dosyaları vb. ikincil kaynaklardan Mardin, Kızıltepe ve Yüceli Bölgesi ile ilgili olabildiğince veri ve bilgiler toplanmıştır.

Araştırmada Katılımcı Kırsal Değerlendirme (Participatory Rural Appraisal) Yaklaşımı kullanılmıştır.¹ Gelir yaratıcı etkinliklerin saptanmasında Hedefe Yönelik Proje Planlaması (Target Oriented Project Planning, Almanca kısaltması ZOPP) yaklaşımından da yararlanılmıştır. Araştırmada anahtar kişilerle görüşmeler, yarı yapılandırılmış görüşmeler, odak grup görüşmeleri, yürüyüşler gibi yöntemler kullanılmıştır. Bazen bireysel, bazen odak grup yöntemleri kullanılarak doğal kaynaklar, tarım veya köy yerleşim haritaları çizimi, zaman çizelgesi (veya tarihsel geçmiş), trend çizelgeleri, saat diyagramı, mevsimlik takvimler, varlıklılık sıralamaları, problem veya alternatifler matrisi sıralamaları, girdi-çıkı grafikleri gibi bir dizi alet kullanılmıştır. Bu yöntem ve aletlerle veriler toplanmış, hipotezler bütün katılımcı köylüler ve ekip üyeleri uzmanlarla tartışılmıştır. Böylelikle hipotezlerin bütün katılımcılarla belirlenmesi sağlanmış, verilerin analizi birlikte yapılmıştır. 25 Haziran'da, ulaşılan sonuçlar Bölgenin güneyinde Sancarlı'da, Kuzeyinde ise Uluköy'de çevresindeki köylerin katılımı amaçlanarak, köylülere sunulmuş ve geri besleme alınmaya çalışılmıştır. Kırsal kalkınma seçenekleri tartışılarak açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Aynı gün öğleden sonra ise bütün bölge muhtarları ile Yüceli'de bir toplantı yapılarak bütün bölgenin sorunları ve kalkınma seçenekleri tartışılarak geleceğe yönelik kırsal kalkınma çabaları konusunda bir uzlaşma yaratılmaya çalışılmıştır. Çalışmaların sonunda hazırlanan rapor ekip tarafından kolektif olarak yazılmış, daha sonra topluca tartışılarak gerekli ekleme ve

¹ Yaklaşım, yöntem ve araçlar hakkında daha çok bilgi "J. N. Pretty ve ark.. (1995) A Trainer's Guide for Participatory learning and Action. International Institute for Environment and Development, London" adlı eserde bulunabilir.

düzeltilmeler yapılmıştır. Bu rapor 4-5 Temmuz 2002'de bir ara workshop'unda Şanlıurfa'da ilgili kurum ve uzmanlardan oluşan bir gruba sunularak geri besleme alınmıştır. Bunlardan yararlanılarak rapor grubça tekrar yazılmıştır. Bu haliyle rapor 3-4 Ekim 2002 tarihinde Final Workshop'unda ilgili kamu, özel, sivil toplum kuruluşları ve yabancı kalkınma ajansları temsilcilerine sunulmuş, geri beslemeler alınmıştır. Ayrıca rapor 17 Ekim 2002'de Yüceli Bölgesi Muhtarları ve Yüceli Halkı temsilcilerinden oluşan bir gruba, 18 Ekim 2002'de ise Mardin İlinde ilgili kuruluşların temsilcilerine sunulmuş ve tartışılmıştır. Yerel halk ve kuruluş temsilcileri kendi katılımları ile oluşan ve raporda önerilen tüm önerileri desteklemişler ve projenin uygulanması durumunda gayret göstereceklerini ve işbirliği yapacaklarını belirtmişlerdir. Alınan geri beslemelerden de yararlanılarak grubun yaptığı bir çalışma sonucu rapora son şekli verilmiştir.

4. MARDİN İLİ VE KIZILTEPE İLÇESİ GENEL DURUM

Mardin ili 8891 km²'lik bir yüzölçümüne sahip olup, GAP alanının %12'sini işgal eder. İlin toplam nüfusu 705098, köy nüfusu 313849'dur. 578 köyü vardır. Kızıltepe ilçesinin toplam nüfusu 183475, köyler nüfusu 70332'dir. Kızıltepe İlçesinde 125 köy vardır. İlin kişi başına düşen GSMH'sı (DİE verilerine göre) 1124 ABD dolarıdır.

İklim karasal özellikte olup, yazlar çok sıcak ve kurak, kışlar yağışlı ve ılımandır. Geniş alanlar kaplamasına rağmen Kızıltepe-Mardin-Nusaybin ovalarında sulama imkanları son derecede kısıtlıdır. Yöredeki akarsular genellikle yaz aylarında kurumaktadır. Ancak Nusaybin ovasının bir kısmı Beyazsu Deresi ile sulanabilmektedir. GAP ile birlikte bu ovaların büyük bir kısmı sulamaya açılacaktır. İl yüzölçümünün %34'üne tekabül eden 3023 km² alanda tarım yapılmakta olup; şu anda bu alanın %17'sinde sulama yapılmaktadır. Ancak; GAP tamamlandıktan sonra toplam tarım alanının %53'ü sulanacaktır. Kuru tarım alanlarında çoğunlukla hububat, sulu tarım alanlarında ise pamuk tarımı yapılmaktadır. Kızıltepe ilçesinde tarım yapılan arazilerin %21.9'u çoğunlukla çiftçi imkanları ile derin kuyu vasıtasıyla sulanmaktadır.

Mardin orman itibariyle çok fakirdir. Meşe ormanları bozulmuştur. Meşe palamutu ile yeniden ağaçlandırılmasına çalışılmaktadır. Orman alanları tüm alanların %12'sini oluşturmaktadır.

Mardin İlinde 234, Kızıltepe'de ise 59 gıda sanayii tesisi bulunmaktadır. Bunların çoğu fırın, un değirmeni ve ekmek fabrikasıdır. Kızıltepe'de bir un fabrikası, bir iplik ve dokuma fabrikası vardır.

Kızıltepe'de bir devlet hastanesi vardır. İlçe nüfusunun %75'i tarımla uğraşmaktadır. Mardin'de 10 tarımsal kalkınma kooperatifi, 2 sulama kooperatifi bulunmaktadır. Kooperatiflerin çoğunluğu aktif değildir. Mardin'de şimdiye kadar hiç bir kooperatife Tarım Bakanlığı tarafından kredi verilip geri alınmamıştır. Halkın örgütlenme bilgisi ve becerileri zayıftır.

Valilikçe geri dönen köylerde özellikle topraksızlara karşılıksız 9 koyun ve bir koç verilmektedir. Valilik seracılığı geliştirmek için Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Fonlarından da yararlanarak özellikle ovalarda seralar kurulmasını desteklemektedir. Özellikle Midyat'ta başarılı sonuçlar alındığı ilgili kuruluşça bildirilmiştir.

Mardin İlindeki toplam 578 köyden 128'i boş bulunmakta idi. Bunların 98'ine Valilikçe geri dönüş için izin verilmiştir ve inşaat malzemesi, koyun dağıtımları ile de bu teşvik

edilmektedir. Mevcut durumda 7-8 bin kişi dönmüş olup, 141 mezradan da 33'üne geri dönüş izni verilmiştir.

1993-1996 arası yaşanan göçler nedeniyle kentlerde nüfus yığılması büyük olmuştur. Kızıltepe'de de nüfus çok fazla artmış, işsizler yığılmıştır. Habur sınırının açık olduğu dönemde mazot taşıyarak bir kamyon ile bir gidişte bir milyar TL'lik bir gelir elde edilmiştir. Bu gün Irak'a uygulanan ambargo nedeniyle kontrollü gidiş yapılabilmektedir. Diğer sınır illerinde olduğu gibi Mardin ilinde de binlerce kamyon sınır kapısının açık olduğu dönemde satın alınmış olup, bunlara büyük bir sermaye bağlanmıştır. Bu kamyonların büyük çoğunluğu atıl durumdadır. Sadece Kızıltepe merkezde 5000 kamyon olduğu ve beklediği Kaymakamlıkça belirtilmiştir. Kızıltepe altyapısı 30-40 binlik bir nüfusa ancak yeterli iken göçler nedeniyle 140 bin nüfusa hizmet vermeye çalışmaktadır.

Kızıltepe Tarım İlçe Müdürlüğü Yüceli Bölgesi tütün üreticilerini alternatif ürünlere yönleltmek için proje uygulamaya çalışmış, ancak burada ödenecek olan ve alternatif ürünle tütün arasındaki gelir farkının hesabında Tekelin düşük olan fiyatları esas alınmak zorunda kalındığı için, bu proje bölgede kabul edilememiştir. Kızıltepe Tarım İlçe Müdürlüğü verilerine göre tüm Yüceli bölgesinden sadece 26 kişi doğrudan gelir desteği için başvurmuştur. Bunların 25'i bölgenin ovaya yakın olan köyleri olan Kocalar, Sancarlı ve Ziyaret Köylerindedir. Yüceli Bölgesi ile Tarım İlçe Müdürlüğü arasındaki ilişkiler yarım açıısından çok zayıftır.

5. YÜCELİ BÖLGESİ GENEL DURUM

5.1. Tarihçe

Çevresine göre iklim ve tabiat farklılığı olan Yüceli bölgesine ilk yerleşim gayri müslümlerce yapılmıştır. Müslümanlar Irak'ın kuzeyi ve Türkiye'nin Malatya ve Muş illerinden 1750'li yıllarda buraya göçmüşlerdir.

Yüceli (yerel adı Khurs) bölgesi Yukarı, Orta ve Aşağı Khurs bölgelerine ayrılmakta, Çeşme ve Soğanlı Pınarlarının birleştiği Güzel Dere etrafında gelişme göstermektedir. Pınarlar yaz aylarında azalmakla birlikte sürekli akış göstermektedir. 1950'li yıllarda kurulan elektrik santrali 1980'li yılların başına kadar Mardin ilinin elektrik ihtiyacını karşılamıştır. Santral, ulusal elektrik bağlantısı sağlandıktan sonra devre dışı kalmıştır. Yine aynı dönemde Uluköy'ün hemen altında bulunan pınar, kaptaj altına alınarak boru hattıyla Mardin'e ulaştırılmıştır. Halen içme suyu olarak kullanılan bu kaynaktan çalışma bölgesinde bulunan Yüceli, Karaman, Alipaşa, Kocalar, Ziyaret ve Sancarlı köyleri de yararlanmaktadır. Güzel Dere üzerinde kurulmuş 20 kadar su değirmeni Yüceli bölgesine altın çağlarını yaşatmıştır. Yörenin temel geçim kaynağı küçükbaş hayvan ve tütün yetiştiriciliği ile mevsimlik göç olmuştur.

Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yaşanan terör olayları Yüceli Bölgesinde 1993 yılında şiddetlenmiş ve bunun sonucunda yörede bulunan Kocalar, Karaman, Alipaşa, Uluköy, Soğanlı, Yedikardeş, Erdem ve Tuzla köylerinde yaşayan vatandaşlarımız köylerini terk etmek zorunda kalmışlardır.

5.2. Konumu, Topografyası ve İklim Özellikleri

Mardin ili Kızıltepe ilçesine bağlı olan Yüceli ve bağlı köyleri Kızıltepe'nin kuzeyinde Mazıdağı platosuna bitişik durumdadır. Yüceli Beldesi, Mardin ve Kızıltepe'ye 20 km mesafede asfalt yol ile bağlanmaktadır.

TURKISH REPUBLIC

GAP

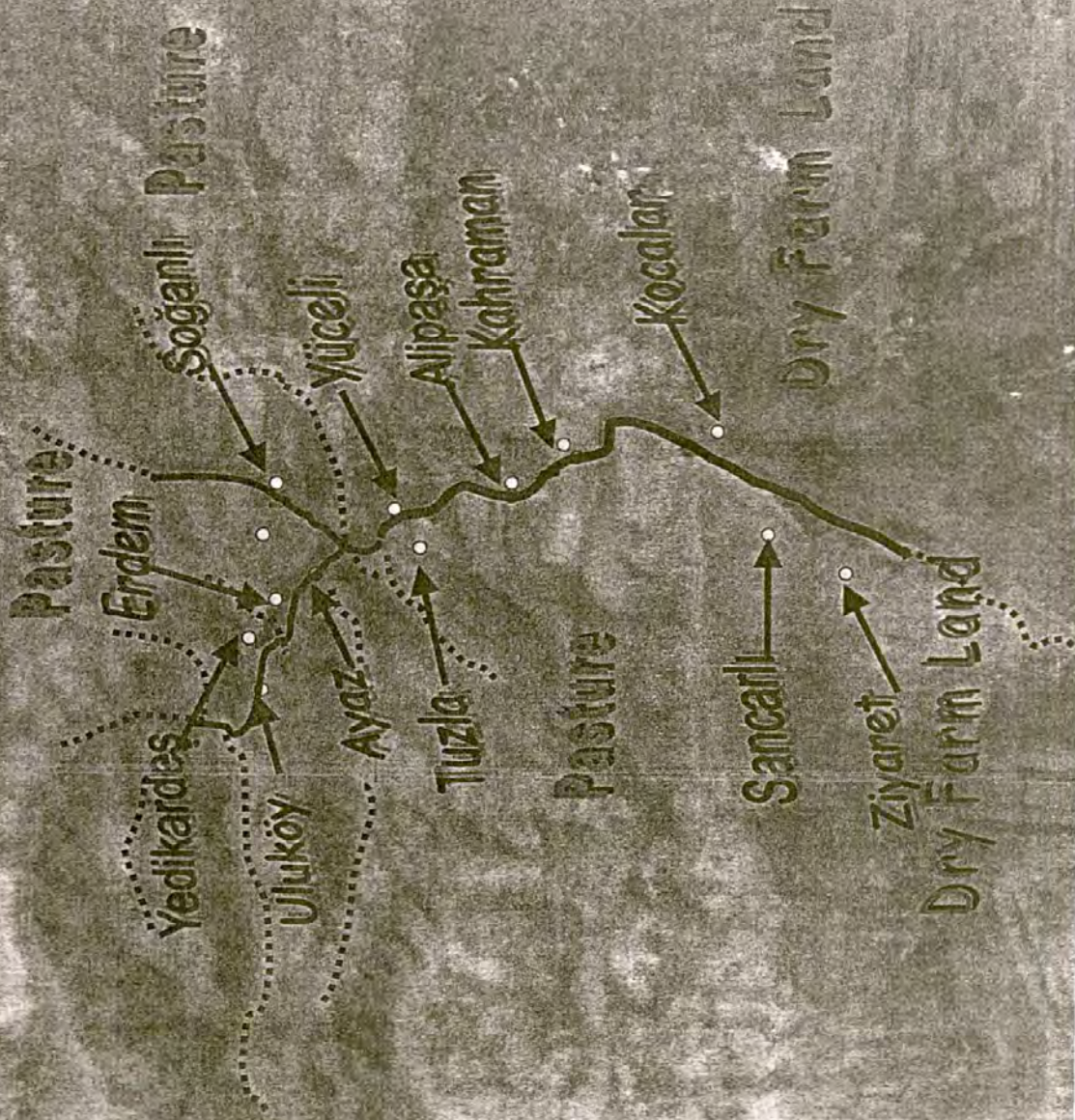
MARDİN

MARDİN- TURKEY

◆ YÜCELİ REGION

Bölgenin güneyinde kalan Sancarlı, Ziyaret ve Kocalar köyleri hariç diğer köyler Güzel Dere ve kollarının dar vadisinde yer almaktadır. Karaman ve Alipaşa köyleri vadinin en dar kesiminde yerleşmişlerdir. Eğimin 50 dereceyi geçtiği bu köylerde heyalan tehlikesi mevcuttur.

Bölgede kışları serin ve yağışlı, yazları sıcak ve kurak tipik karasal iklim hüküm sürmektedir. Bölgenin güneyindeki köyler ile kuzeyindeki köylerde belirgin bir iklim farklılığı görülmektedir. Temel geçim kaynağı olan tütün vejetasyon dönemi kuzeydeki köylerde güneydekilere nazaran 20-30 gün daha fazladır. Kış aylarında özellikle Yukarı Yüceli ve mera alanlarında 1990'lı yıllara kadar bir ay kadar örtü yapan kar; son yıllarda kış şartlarının yumuşaması nedeniyle 10-15 gün kalmaktadır. Vadinin darlığı nedeniyle bazı sağınak yağışlarda seller meydana gelmektedir. Kuzeydeki köylerde sonbahar erken donları ekim ayı başlarında meydana gelmektedir. Yazın 40-45 derece sıcaklığın görüldüğü Bölgede kışın en düşük sıcaklıklar -10 derece civarındadır.

5.3. Sosyal Durum

5.3.1. Nüfus ve Nüfus Hareketleri

Yüceli, Sancarlı, Ziyaret ve Ayaz köyleri dışında tüm köyler 1993 yılından sonra terör ve ekonomik nedenlerle göç etmişlerdir. Terörün getirdiği olumsuz koşullardan etkilenen bu köylerin halkı başta Kızıltepe olmak üzere Türkiye'nin bir çok yerine göç etmişlerdir. 1996 yılından itibaren Valiliğe bireysel olarak yapılan başvurularla köye dönüşler başlamıştır.

Boşalmadan önce 801 hane yaşayan köylerde, dönüş sonrası 547 hane yaşamaktadır. Göçtükleri yerlerin varoşlarında var oluş mücadelesi veren halkın bir bölümü köylerdeki koşulların iyileşmesi durumunda geri dönmeyi düşünmektedir.

Yüceli Bölgesi köyleri nüfus, toprak ve hayvan varlıkları toplu olarak tablo 1'de sunulmuştur. Tabloda köyler ovaya yakın köyler (1. grup), bunların dışındaki göç eden köyler (2. grup) ve göç etmeyen Yüceli ve Ayaz köyleri (3. grup) olarak üç gruba ayrılmıştır. Köyler bu şekilde incelendiğinde ilk göze çarpan nokta bütün köylerde nüfus ve hane kayıpları yaşanmış olmasına rağmen; ikinci grup köylerdeki hane ve nüfus kayıplarının göç sonrası sırasıyla %63 ve %75 düzeyinde yüksek olmasıdır. Bu nüfusun bir kısmının köye dönme ihtimali bulunmaktadır. Bu ise 2. grup köylerinde başta konut olmak üzere birçok sorunu da beraberinde getirecektir.

Köylerde yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler ve Yüceli Sağlık Ocağından alınan verilere göre 547 hanede 4174 kişi yaşamaktadır. Yüceli bölgesinde göç öncesi 9,3 kişi olan ortalama hane büyüklüğü şimdi 7,6 kişidir. Çocuk sayısını verecek olan 0-14 yaş grubunda 1778 kişi vardır ve toplam nüfusun %42,6 oluşturmaktadır. Bölge şartlarına göre yaşlı olarak tarif edebileceğimiz 55 yaş ve üzeri nüfusun oranı %9,8'dir. Yaşlılar hanehalkına katılmakta, yalnız bırakılmamaktadırlar. Dışarıda çalışan çocuklar yaşlılara geçimleri için bir miktar para göndermektedir. Kırsal kalkınma çalışmalarından yaşlıların da dolaylı olarak olumlu etkileneceği söylenebilir. Köylerde mevsimlik olarak metropol şehirlere çalışmaya giden bir genç nüfus vardır. Bunlar inşaat ve hizmet sektörü vb. işlerde çalışmaktadır. Yurtdışına giden kişi oranı yok denecek azdır. Yine mevsimlik olarak tarım işçiliğine ailece gidenler vardır. Aktif nüfusun %93'ü tarımsal üretimde çalışmaktadır. Bu kesimin yarısı arazi kiralayarak veya ortak olarak tarımsal üretimin yanında iş buldukça tarım işçiliği de yapmaktadır. Bölgede sanayi işçisi bulunmamaktadır. Aktif nüfusun % 5'i kadar bir

nüfus inşaat veya tarım işçiliği yapmakta, %1.97'lik bir kesim de taşıma, eğitim, belediye veya sağlık hizmetlerinde çalışmaktadır.

5.3.2. Eğitim

Yüceli Bölgesi'nde Erdem, Tuzla, Alipaşa ve Soğanlı köyleri dışında diğer tüm köylerin ilkokulları bulunmaktadır. Toplam 764 öğrenci öğrenim görmektedir ve bu sayı okul çağındaki çocukların %80'nini oluşturmaktadır. Okula devam etmeyen %20'lik bölümü kız çocukları oluşturmaktadır. Sekiz yıllık ilköğretimin 5 yılını tamamlayan kız çocuklarının %75'inden fazlası okula gönderilmemektedir. Okullarda 28 öğretmen görev yapmaktadır. Yüceli'de ilköğretim okulu vardır. Okulu olmayan köyler Yüceli Beldesi ve Kızıltepe'ye gitmektedirler. Yüceli ve Alipaşa'da okuma yazma oranı yüksek orandadır. Yüksek öğretime devam eden öğrenci sayısı yok denecek kadar azdır.

5.3.3. Sağlık

Sağlık hizmetlerinin 2002 başlarına kadar yetersiz olduğu ve özellikle ana-çocuk sağlığı ve hijyen açısından büyük zorluklar yaşanan yörede bir sağlık ocağı Yüceli Beldesinde tekrar hizmete açılmıştır. Burada bir doktor, bir hemşire ve bir sağlık memuru hizmet vermektedir. Bölgede hizmette olmayan iki adet sağlık evi vardır. Sağlık ocağı aile hekimliği hizmetlerini karşılamaya yönelik olup, büyük sağlık sorunlarıyla karşılaşıldığında öncelikle Kızıltepe ve Mardin'e sonra da Diyarbakır üniversite hastahanelerine gidilmektedir.

Yörede en çok görülen sağlık sorunları; sağlıklı içme suyunun olmayışı ve yetersiz altyapıya dayalı dizanteri, bağırsak enfeksiyonları ve az görülmele beraber tifodur. Kocalar köyünde hepatit B görülmüştür. Genel olarak düzensiz beslenmeden kaynaklanan hastalıklar görülmektedir. Sağlık Müdürlüğü yılda iki kez köylerde aşı yapmaktadır. Aile planlamasından halk haberdar olup, Sağlık Ocağı bu hizmete önümüzdeki dönemde başlayacaktır.

Tablo 1.Nüfus ve Mülkiyet veHayvancılıktaki Değişim (1993-2002)

KÖY GRUBU	KÖYÜN ADI	GÖÇTEN ÖNCE		GÖÇTEN SONRA		TOPRAKSIZ HANE SAYISI	KÜÇÜKBAŞ HAYVANLA UĞRAŞAN HANE SAYISI	KÜÇÜKBAŞ HAYVAN SAYISI	BÜYÜKBAŞ HAYVANLA UĞRAŞAN HANE SAYISI	SAĞMAL İNEK SAYISI
		HANE SAYISI	NÜFUS	HANE SAYISI	NÜFUS					
1	ZİYARET (Göçmedi)	80	800	70	600	55	3	95	10	15
	SANCARLI (Göçmedi)	120	1200	108	1000	50	4	250	43	100
	KOCALAR	50	400	37	200	11	1	50	10	10
	TOPLAM	250	2400	215	1800	116	8	395	63	125
2	KARAMAN	70	560	8	56	3	2	150	2	3
	ALİPAŞA	80	650	22	200	10	8	100	-	-
	TUZLA	25	200	7	45	-	2	20	1	1
	SOĞANLI	45	325	13	80	4	4	150	4	4
	ERDEM	13	95	(3+2)	37	2	1	10	0	0
	YEDİKARDEŞ	103	850	33	225	13	8	95	3	5
	ULUKÖY	100	850	37	230	14	15	175	25	50
TOPLAM	336	3530	125	873	46	40	700	35	63	
3	YÜCELİ (Göçmedi)	200	1400	194	1401	90	10	500	75	150
	AYAZ (Göçmedi)	15	120	13	100	4	4	120	8	13
	TOPLAM	215	1520	207	1501	94	14	620	83	163
GENEL TOPLAM		801	7450	547	4174	256	62	1715	181	351
			GENEL	-%39	-%44	%47	%11		%33	
	Göç Sonrası Değişim , veya grup ortalama değerleri (%)		1.GRUP	-%14	-%25	%54	%4		%29	
			2.GRUP	-%63	-%75	%37	%32		%28	
			3.GRUP	-%4	-%1	%45	%7		%40	

5.3.4. Örgütlenme, Yerel Kuruluşlar ve Kurumlar

Yüceli Bölgesinde Belediye ve Muhtarlıklardan başka halk katılımıyla oluşturulmuş bir kuruluş bulunmamaktadır. Yüceli Beldesi'nde, 1996 yılında 100 ortaktan oluşan Tarımsal Kalkınma Kooperatifi kurulmuştur. Tarım ve Köyişleri Bakanlığından kooperatif olarak süt inekleri yetiştirmek üzere kredi almak istemişlerdir. Ortaklardan 100 DM alınıp, her haneye 2 inek planlanmıştır. Kooperatif gerekli şartları yerine getirmediği için proje başarısızlığa uğramıştır.

Sancarlı Köyünde 1996 yılında Tarımsal Kalkınma Kooperatifi kurma girişiminde bulunulmuştur. Süt inekçiliği ile ilgili kurulmak istenen kooperatif girişimi gerekli işlemlerin zamanında yerine getirilememesi nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Yüceli'de kurulmuş bulunan Tarımsal Kalkınma Kooperatifi kapatılmak üzeredir. Bu iki kooperatif de aslında örgütlenerek ortaklaşa bazı sorunları çözmekten çok, Tarım ve Köyişleri Bakanlığının kooperatifler aracılığıyla dağıttığı çok iyi koşullarda verilen kredileri almak için kurulmuşlardır. Kurucuların kooperatif yönetimi ile ilgili bilgilerinin sınırlı olması da bu sonuçta rol oynamıştır, ancak temel amaç kredileri almaktır. Bazılarının alacakları inekleri hemen satma eğiliminde olacakları söylenebilir. Bu nedenle kooperatif kuruluşu ile ilgili yasal süreç tamamlanılmamış, örneğin genel kurullar yapılmamış, yasal defterler alınmamış, katılım payları ödenmemiş, kredinin alınması için zorunlu olan tüm projenin %15'i kadar yatırım gerçekleştirilmemiştir. Kooperatif kurucuları da kredileri alamadıkları için kooperatiflerinin kapatılmasını isteyerek kooperatifin asıl amacının kredi almak olduğunu ortaya koymuşlardır. Kısacası kısa bir süre sonra kapatılacak olan Yüceli Kooperatifi dışarıda tutulacak olursa Yüceli Bölgesinde yerel halkın kendi başına kurduğu hiçbir kuruluş bulunmamaktadır.

Kızıltepe'deki Ziraat Odasına Aşağı Yüceli köylerinden başka hiç kimse üye değildir. Doğrudan Gelir Desteğine Yüceli Beldesinden bir ve Aşağı Yüceli köylerinden 25 kişi başvurmuştur. Buradan da anlaşılacağı üzere Yüceli halkı kamu ve yerel kuruluşlardan yeterince yararlanmamaktadır, kendileri bir örgüt kuramadıkları gibi kurulu bir örgüte de üye olmamaktadırlar.

Bölgede halk tarafından oluşturulmuş iki kurum sulamanın yönetiminde ve meşeliklerin kullanımında etkilidir. Bölgenin su potansiyeli Uluköy ve Soğanlı'dan kaynak bulan ve Yüceli Beldesinin alt kısımlarında iki kaynaktan da beslenen Çeşme Deresi ve Güzel Deredir. Su kaynakları ile hayvancılık ve odun kesme amaçlı kullanılan meraların yönetimi, köylüler tarafından yıllar içinde oluşturulmuş kurullar dahilinde yürütülmektedir. Üst köylerden kaynak bulan su, gün doğumundan sabah 11:00 saatlerine kadar üst köylerde sulamada kullanılmakta ve daha sonra alt köyler için bırakılmaktadır. Sulama işi aynı düzenle dere boyundaki diğer tüm köylerde yürümektedir. Her hanenin su kullanma günü ve saati uzun zaman önce belirlenmiş sıralar doğrultusunda yürütülmektedir. Su rotasyonunda aileler arası sorunlar yaşanmakta ise de önemli boyutlarda değildir.

Meşelikler içeren merada oluşmuş bir diğer kurum göze çarpmaktadır. Köyler kendilerine ait meşelikleri aralarında paylaşmışlar ve her hane halkı kendi parseline sorumlu kılınmış, meşenin ürünlerinden de yararlanma hakkına sahip olmuştur. Bu paylaşımın yasal bir dayanağı olmayıp tamamen geleneksel bir nitelik

taşıır. Diğer köylerin halkı bu alanlarda hakka sahip olmamakla beraber otlatma yapabilmektedirler.

5.3.5. Sosyal Yapı, Evlilik, Kültürel İnançlar ve Pratikler

Köylerde sülaleler şeklinde bir yapılanma vardır. Soyadına dayalı bir yapılanma olan sülalelerin birer lideri vardır. Bu ailelere yerel olarak "familya" denmektedir. Bunlar aşiret anlamına gelmez. Köylerde, ihtiyar heyeti üyelerinin, muhtar ve imam gibi kişilerin sözleri geçmektedir. Yüceli'de iktidar ve güç çok az sayıda kişide yoğunlaşmıştır. Yörede halk Müslüman'dır. Akraba evlilikleri hala yaygın olmakla beraber berdel uygulamasına rastlanmaktadır. Çok eşlilik %10 düzeyindedir. Başlık parası uygulaması (1-3 milyar TL arasında) azalmakla beraber örneklerine rastlanmaktadır. Akrabalar arasında başlık parası uygulanmamaktadır. Evlilik yaşı kadınlarda 16-17'dir. Erkeklerin %30'u 20 yaşın altında, gerisi ise üstünde evlenmektedir.

Halk arasında ölüm, taziye ve düğün gibi törenlerde yardımlaşma görülmektedir. Yine acil durumlarda tarla işlerinde birbirlerine yardım etmektedirler.

5.3.6. Kadının Toplumsal Durumu

5.3.6.1. Eğitim:

Kızlar genellikle okula devam etmektedirler. Sekiz yıllık zorunlu eğitimin devam oranlarını giderek attıracağı söylenebilir. Sadece Yüceli'de ilköğretim okulu olduğundan dolayı beş yıldan sonra kızların okula devamları daha düşük olmaktadır. Kızların okuldan alınma nedenlerinin başında; gelenekler, önyargılar, ücretsiz aile işçisi olarak görülmeleri (tarım ve ev işlerinde çalıştırılmaları) ve ekonomik yetersizlikler gelmektedir. Okuldan alınan kızlar; ev temizliği ve ekmek yapmakta, çocuğa bakmakta, su taşımakta, tezek yapmakta, yakacak odun toplamakta ve tarlada çalışmaktadır. Yetişkin kadınlarda ise okuma-yazma oranı düşüktür.

5.3.6.2. Sağlık:

15-16 yaşlarında görücü usulüyle evlendirilen kızlar, erken yaşta anne olmaktadır. Kadınlarda, erken yaşta anne olma ve sık doğum yapmaya bağlı hastalıklar ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, doğumlar sağlık eğitimi almamış yaşlı kadınlar tarafından, hijyenik olmayan koşullarda yaptırılmaktadır. Hijyenik olmayan yaşam koşulları kadın sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir. Dere kenarına yapılmış ortak kullanıma açık banyolar kullanılmakta, derede çamaşır ve çocuk bezi yıkanmakta ve yine aynı dereleden içme suyu alınmaktadır. Su taşımak (günde3-4 saat) zorunda olan kadın, su taşımaya bağlı sağlık sorunlarıyla da karşılaşmaktadır. Sarılık geçiren çocuğun yüzünün belirli bölümleri ve kulağının arkasını jilette kesmek gibi geleneksel tedavi yöntemleri uygulanmaktadır.

5.3.6.3. Üretim:

Kadın, bölgenin temel geçim kaynağı olan bitkisel üretim ve hayvancılıkta, aktif olarak çalışmaktadır. Aile içi tüketim için ekilen sebze ve meyve üretiminde de rol almaktadır. Kadın; bulgur, şehriye, turşu, domates salçası ve kurutulmuş sebze gibi kışlık yiyecekleri hazırlamakta ve yine kışlık yakacak için hayvan dışkısı toplayarak tezek yapmakta, tütün sapları toplamaktadır. Yevmiyeci olarak çalışan kadınlar ise erkeklerle aynı işi yapmakta ancak daha düşük ücret almaktadır.

5.3.6.4. Pazarlama:

Üretimde çok aktif olan kadının, pazarlamada herhangi bir rolü bulunmamaktadır. İhtiyaç fazlası ürünler erkekler tarafından Kızıltepe İlçesine satış için götürülmektedir.

5.3.6.5. Kararlara Katılım:

Tasarruf kararları ailedeki erkekler tarafından, harcama ve tüketim kararları kadınlar tarafından alınmaktadır. Ailenin sahip olacağı çocuk sayısı konusunda karar verme hakkı yok denecek kadar az olan kadının yaşı arttıkça kararlara katılımı da artmaktadır.

5.3.6.6. Kamu Hizmetlerinden Yararlanma:

Kadınlar, Yüceli Beldesi'nde bulunan Sağlık Ocağı personelinin verdiği hizmet dışında herhangi bir kamu hizmetinden yararlanamamaktadır.

5.3.6.8. Hareket Alanı:

Kadınların özgürlük ve hareket alanı erkeklerle oranla çok sınırlıdır. Kadınlar zorunlu olmadıkça köy dışına çıkamamaktadırlar. Hastalıkların tedavisi ve alışveriş yapmak için Kızıltepe İlçesine, akraba ziyaretleri için ise çevre köylere gidilmektedir. Mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan kadınlar ise Yüceli Bölgesi dışındaki köylerde çalışmaktadırlar.

5.3.6.9. Miras:

Gelenekler; kadının miras hakkından faydalanmasına izin vermemekte, kadın; ailesinin baskısı veya kendi isteğiyle miras hakkından vazgeçmektedir.

5.3.6.10. Birlikte İş Yapma ve Bir araya Gelme:

Kadınlar, su taşıma, tütün kırma, düğün ve cenaze gibi durumlarda yardımlaşmaktadırlar. İş yükünün ağır olması nedeniyle bir araya gelememekte, ancak çeşme veya tandir başında bir araya gelip sohbet edebilmektedirler.

5.4. Geçim Kaynakları

Yörenin temel geçim kaynakları başta tarım ve hayvancılık olmak üzere; mevsimlik ve gündelik işçilik, köy dışındaki aile bireylerinin gönderdiği paralardır. Tarım arazilerinin azlığı nedeniyle hane halkı başına düşen arazi 2.7 dekadır. Bu rakam kısmen ovadaki az miktardaki arazi ve kıraç yerlerde az sayıda üreticiye ait bağ, badem alanları nedeniyle yükselmiş görünmektedir. Çoğunluğun arazisi 1-1.5 dekar arasındadır. Eski dönemlerden kalmış ve birkaç köyde Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğüne rehabilite edilen açık kanal sulama şebekesinin bulunduğu vadide arazilerin büyük bir kısmında tütün ekilmektedir. Tütün yörenin en önemli geçim kaynağı olma özelliğini korurken hane içi tüketime yönelik sebze (domates, patlıcan, biber, soğan, ispanak vb.) üretimi yapılmakta ve göç eden köylerde bakımı yapılamamış, zarar görmüş meyve ağaçlarından yararlanılmaktadır. Sebze genellikle tütün alanlarının kenarlarına ekilmektedir. Topraksız haneler, genellikle arazileri olup da köylerde oturmayanların arazilerini ortak veya icar yoluyla işlemektedirler. Bununla beraber hayvancılık önemli gelir kaynaklarından birisidir. Karaman, Erdem ve Yedikardeş dışındaki köylerde küçükbaş hayvancılık ile geçimini sağlayanlar vardır. Hanelerin büyük bir çoğunluğunda aile içi tüketim amaçlı büyükbaş hayvan yetiştiriciliği de yapılmaktadır. Topraksızlar Yüceli içinde işçilik yaparak gelirlerine katkıda bulunmaya çalışmaktadırlar. Bölgeden 100 dolayında kişi günü birlik Kızıltepe'ye gidip gelerek çalışmaktadırlar. Hayvan gübresi veya Irak'a kamyonla mazot taşımacılığı yaparak geçinmeye çalışan aileler de mevcuttur.

Sancarlı Köyünde oturan 10 hane halkı üyesi İlçeler arası yolcu taşımacılığı yapmaktadır.

El Sanatları

Yöreye ait dokumacılık bulunmamaktadır. Kızıltepe Halk Eğitim Merkezi 1990 yıllarda Yüceli ve Sancarlı'da halı kursları açmıştır. Çok düşük gelir nedeniyle üretime devam edilmemiştir.

Tablo 2. Aylara Göre Kadınların ve Erkeklerin Yaptıkları İşler

İŞLER/AYLAR	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1. TÜTÜN ÜRETİMİ												
Tütün saplarının toplanması										K		
1. 2. Toprak işleme (bel ile)		E									E	
Tava oluşturma			K/E									
Tohum ekme			K									
Seyreltme & çapalama				K	K	K						
Gübreleme (2 kez)						K/E						
Sulama				K	K	K	K	K	K			
İlaçlama (çok nadir)						E	E					
Çiçeklerin temizlenmesi						K	K	K	K			
1. ve 2. Hasat (Kırma)							K/E		K/E			
Evde soldurma							K		K			
İplere geçirilmesi							K		K			
Güneşte kurutulması							K/E		K/E	K/E		
Pazarlama	E	E								E	E	E
2. SEBZE ÜRETİMİ												
A. SOĞAN												
Toprak hazırlığı		E	E								E	
1 Ekim				K	K							
Sulama/Bakım				E/K	E/K	E/K						
Hasat							E/K					
B. MEYVESİ YENEN SEBZE												
Toprak hazırlığı		E	E								E	
Ekim/dikim				K	K							
Sulama/bakım				E/K	E/K	E/K						
Hasat							K	K	K	K		
C. KIŞLIK YEŞİL SEBZE												
Toprak hazırlığı									E			
Ekim/dikim										K/E		
Sulama/bakım										K/E		
Hasat											K	
3. MEYVECİLİK												
Toprak havalandırılması			E									
Budama	E/K	E/K										E/K
Bakım /Sulama				E/K	E/K	E/K	E/K	E/K				
Hasat							Ç	Ç	Ç	Ç		
Pazar							E	E	E	E		
4. HAYVANCILIK												
Hayvan bakımı	K	K	E	E	E	E	E	E	E	E	E	K
Otlatma			Ç/E	Ç/E	Ç/E	Ç/E	Ç/E	Ç/E	Ç/E	Ç/E	Ç/E	Ç/E
Hayvan hastalığı	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E
3 Hayvan alım-satımı						E	E	E				
Süt sağımı	K	K	K	K	K	K	K	K	K	K	K	K
Ahır temizliği	K	K	K	K	K	K	K	K	K	K	K	K
Peynir yapımı	K	K	K	K	K	K	K	K	K	K	K	K
5. EV İŞLERİ	K	K	K	K	K	K	K	K	K	K	K	K

5.5. Tarımsal Yapı

5.5.1. Arazi Kullanımı , Bitkisel Üretim ve Pazarlama

Bölge yüksek eğim ve ondüleli bir topoğrafyaya sahip olup, toprak tipi kırmızı-kahverengidir. Vadi içerisinde erozyon nedeniyle toprak dere yatağına dolmuştur. Sulu tarım yapılan bu topraklar asidik özellik gösterir.

Yukarı Yüceli Bölgesinde 687 dekar, Orta Yüceli Bölgesinde 1062 dekar Aşağı Yüceli Bölgesinde ise 250 dekar olmak üzere toplam 1999 dekar arazi sulanmaktadır. Bu tarım arazileri seddelerle elde edilmiş olup; ortalama parsel büyüklüğü bir dekarı geçmemektedir. Sulanan bu alanın %15'i sebze, %5'i meyve, %80'i ise tütündür. Bölgede tütün ana üründür. Tütün tavalalarının kenarında sebze (domates, biber, patlıcan, kenar ürün olarak soğan) ve terasların kenarlarında sınırlı sayıda meyve ağaçları (zeytin, kayısı, erik, nar, dut, ceviz) bulunmaktadır. Vadi içinde başta Aşağı Yüceli Köyleri olmak üzere tütünden sonra 2. ürün olarak ıspanak, taze soğan üretimi yapılmaktadır. Sebze ve meyve tamamen hane halkının tüketimine yöneliktir. Vadide kenarlara doğru toprak derinliği düşmektedir.

Orta Yüceli'de geleneksel metotlarla oluşturulmuş, bakımı yetersiz ve yaşlı diyebileceğimiz 150 dekar civarında bağ vardır. Potansiyel bağ olabilecek arazi varlığı da 150-200 dekar civarındadır. Bağlarda göçten dolayı on yıl boyunca gerekli bakım yapılmadığından verimlilik istenilen düzeyde değildir. Bağların verimsizliği nedeniyle ekonomik bir gelir elde edilememektedir, ürün aile içi tüketimde kullanılmaktadır.

Aşağı Yüceli köylerinin ova kesiminde 1000 dekar dolayında kuru tarım arazisi vardır. Bu arazilerde nadas uygulaması yapılmamakta olup genellikle bir yıl buğday ertesi yıl arpa yetiştirilmektedir.

Resmî kayıtlara göre çok az mera alanı var olarak gösterilmesine rağmen, 1980'li yıllarda bulunan 20000 küçükbaş hayvanı yılın 7 ayında ilave yemlemeye ihtiyaç duyurmayacak şekilde besleyebilecek büyüklük ve verimlilikte mera vardır. Mera olarak kullanılan bu dağlık alanın çok az bir kısmında bağ veya bademlikler varsa da bu kısımlar çoğunluğu çok seyrek meşe olan bitki örtüsü ile orman toprağı olarak kayıtlarda geçmektedir.

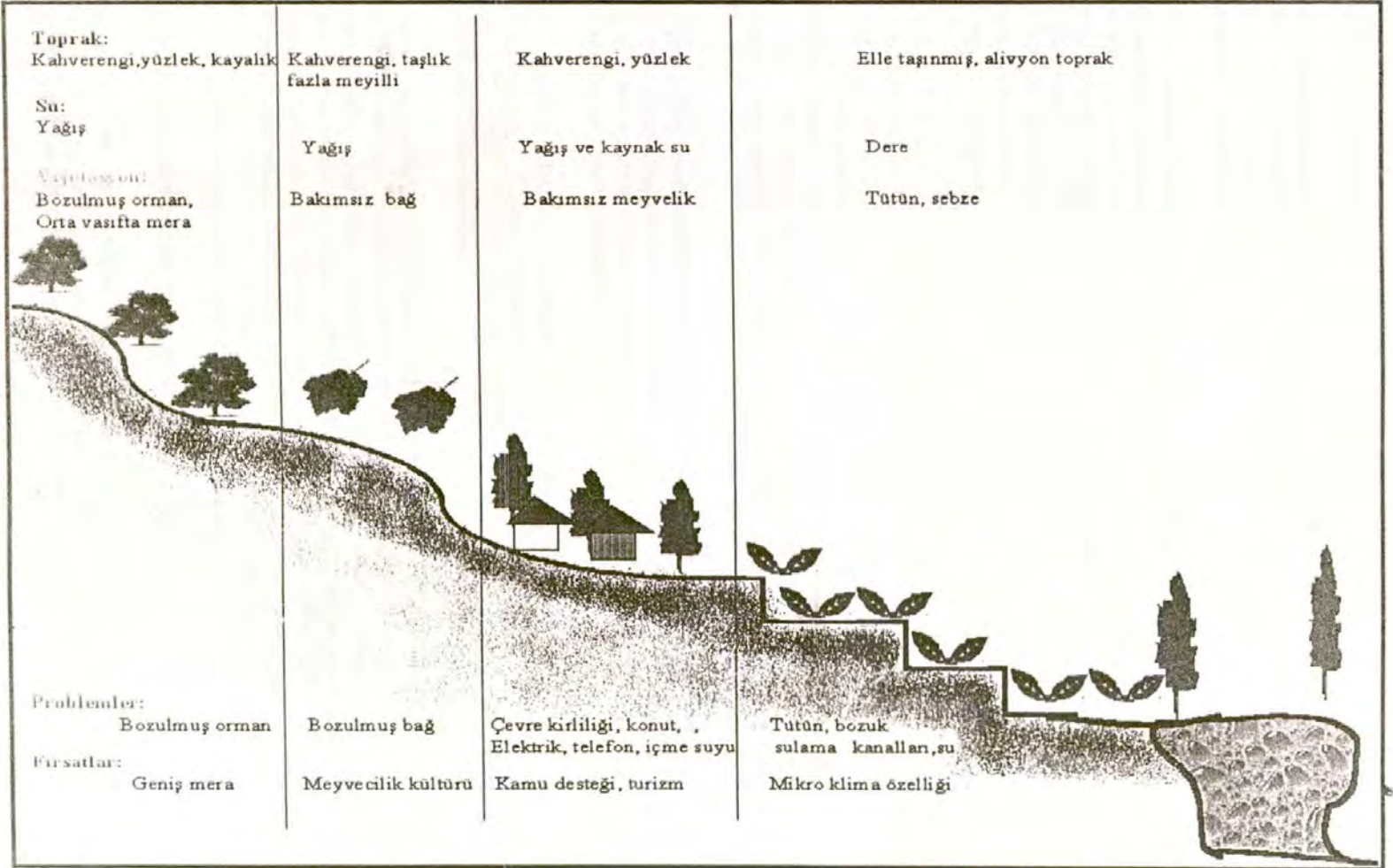
Mera alanı taşlık ve yüzlek topraklardan oluşmuştur. Meşeliklerden elde edilen palamut ve yaprakları hayvan yemi, dallar yakacak olarak kullanılmaktadır. Ana geçim kaynağı olan ve hemen hemen organik olarak üretilen tütün için ilk toprak hazırlığı sonbaharda yapılmaktadır. Ekim mart ayında yapılmakta ve hasat eylül ayının sonuna kadar devam etmektedir.

Tütün tavalalarının kenarında yetiştirilen sebze ve meyveler aile içi tüketim için kullanılmaktadır. İkinci ürün olarak yetiştirilen ıspanak ve yeşil soğan Kızıltepe'de satılmaktadır. Bir dekar alanda ikinci üründen 250-500 milyon lira gelir sağlanabilmektedir.

Tütün Mart başında tohumları tavalara serpilerek ekilmekte, kayısılar Nisan başında çiçek açmakta, sebzeler Mayıs ayının ortasında fidelenmektedir. Vadinin üstünde yer alan Erdem, Uluköy ve Yedikardeş köylerinde ilkbahar son don tarihi Mayıs ortalarına

Yüceli Bölgesi Kesit Alanı

kadar uzanmaktadır. Vadinin güneyinde daha ılıman bir iklim vardır. İklimin elverişli olmaması ve hastalıklar nedeni ile sebze verimleri çok düşük olmakta ve ancak bir kez ürün alınabilmektedir.

Yüceli Bölgesinde tütün en önemli üründür. Köylülerce bölgede 250-300 senedir tütünün ekildiği belirtilmiştir. Tarım İl, İlçe Müdürlükleri ve Valilik tütün yerine alternatif ürünlere geçilmesine çalışmaktadırlar. Valilik önümüzdeki 2003 yılı içinde seracılık ve bittim ağaçları aşılması planlamaktadır.

Tütün beş günde bir kez sulanmakta, otları alınmakta ve seyreltilmektedir. Yaklaşık olarak dekara hayvansal gübre kullanımı 6-10 ton arasında değişmektedir. Kullanılan hayvansal gübrenin daha önce %80'i Yüceli Bölgesinden sağlanırken, şu an %85'i çevre köylerden ve Kızıltepe'den sağlanmaktadır. Dekara iki torba (100 kg) amonyum nitrat Kızıltepe'den alınarak kullanılmaktadır. Tütün ekimi Mart ayında başlamakta, beşinci ayda çapa ve gübreleme, Temmuz 15'inde 1. mahsul, Eylül 15'inde 2. mahsul gerçekleştirilmektedir. Tütün verimi ve kalitesi vadideki köyler arasında da farklılık göstermekle beraber ortalama 200 kg/daa verim elde edilmektedir. Hasat dönemlerinde aile işgücü yeterli olmamakta, topraksız olan ve ortağa tütün yetiştirenler bile işçi tutmaktadırlar. İşçiler Yüceli içinden sağlanmaktadır. Tütünde işçi olarak çalışanlara günlük ücret 10.000.000. TL ödenmekte olup, bir tütün sezonunda hanehalkının elindeki aile bireyleri sayısına bağlı olarak bir dekar için 5-18 yevmiye için para ödenmektedir. İşgücünün çoğunluğu aile işgücünden sağlanmaktadır. Tütün satılmakta, sapları da yakacak olarak evde kullanılmaktadır. Tütünden bir dekar alanda 2001 yılı verileri ile 882 milyon TL'lik bir tarımsal gelir elde edilmiştir. Tütün; hanehalkı hayvancılık yapmıyorsa, parasal gelir getiren tek üründür. Alipaşa Köyü'ndeki mağaralar mantar üretiminde kullanılmak istenmektedir.

Köye geri dönüş yapmayan hanehalkları arazilerini kiraya veya ortağa vermektedirler. Tuzla'da sulama yapma imkanı olmayan bir miktar düz yarım dekarlık alanda mercimek ekimi denenmiştir. Verim düşük olmasına rağmen hayvan yemi amaçlı tekrar mercimek ekimi planlanmaktadır.

Tütün kıyılmış halde, özellikle Yüceli Bölgesi, Kızıltepe ve köylerinde pazarlanmaktadır. Yüceli bölgesinde tütün Tekel'e verilmemektedir. Çünkü, Tekel tütüne 1-2 milyon TL/kg öderken piyasada aynı tütün 8-10 milyon TL/kg'dan satılmaktadır (2001 fiyatları).

Meyve ve bağ yetiştiriciliği pazara yönelik olmayıp, hanehalkının tüketimine dönük olarak yapılmaktadır. Bağların bakımı ve sulanması durumunda satışa çıkacak ürün bulunabilecektir. Bununla beraber, tüm köylerde, sahibi köye geri dönmeyen bahçelerin meyveleri köy halkı tarafından toplanıp taze ve/veya kurutulularak Yüceli ve Kızıltepe'de satılmaktadır. Uluköy, Ziyaret ve Erdem köylerinde tütün sonrası Ekim-Ocak ayları arasında; maydanoz, ıspanak, dereotu ve taze soğan gibi yaprakları yenen yeşil kışlık sebzelerin ekimini yapmakta ve Kızıltepe'de satışı yapılmaktadır. Kimyasal gübre Kızıltepe'den alınmaktadır.

5.5.2. Hayvansal Üretim ve Pazarlama

Bölge'de hayvan sayısındaki büyük düşümlere rağmen, hayvancılık doğasındaki sürdürülebilirlik; düzenli gıda temini ve sermaye olma özelliği nedeni ile tüm köylerde vazgeçilmeyen ve geliştirilmek istenen temel etkinlik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hayvancılık geçim kaynakları arasında ikinci sıradadır. Köylerin, göç öncesi temel geçim kaynağı öncelikle hayvancılık ve ardından tütün idi. Yüceli Bölgesinde 1970'li yıllarda 20000'leri bulan koyun ve keçi sayısı bugün ancak 1715'dir. Aynı nedenlerle Bölgede 1970'de 2000 olan sağmal inek sayısı bugün sadece 351'dir. Terör ve ekonomik nedenlerle oluşan göç hayvan sayılarını düşürmüştür. Büyükbaş hayvancılık yüksek girdi masrafları ve meraların engebeli yapısı nedeniyle çok yaygın değildir, öztüketime dönük olarak hanelerin %33'ü tarafından 1-2 baş olarak yapılmaktadır. İvesi en yaygın koyun ırkıdır. Keçinin aşırı sıcaklara ve soğuklara dayanıklılığı koyun kadar olmamakla birlikte, sürüyü sürükleyici özelliği ve meranın bazı yerlerini daha iyi değerlendirebilmesi nedenleri ile sürülerin içine belli oranlarda katılmaktadır.

Tüm köylerde önceliklerine göre koyun ve keçi, merası çok dar olan Alipaşa gibi köylerde de süt sığırı yetiştiriciliği halen en büyük gelişime açık potansiyel etkinlik özelliği taşımaktadır.

Bazı köylerde ortağa verme uygulanmakta olup ortakçılığın şartı; hayvan sahibine 10 koyun için 8 kg tereyağ ve tüm hayvanların kuzu ve oğlağının yarısıdır. Köye dönüş kapsamında fakir ve çok az arazisi olanlara valilikler tarafından yapılan desteklemelerde de hayvancılık ilk sırada yer almaktadır. Köyde kalmanın veya köye dönüş yapılmasındaki temel neden zaten çok yoksul olan ve göç ettiği alanlarda geçimini sürdüremeyen ailelerin en azından aile-içi tüketim ihtiyaçlarının bir kısmını sağlayabilmeleri ve kentte kira ödememe isteğidir.

Koyun ve keçiler kışın barınaklarında arpa, bulgur kepeği, karma yem, meşeliklerden toplanan palamut gibi yemlerle beslenir. Küçükbaş hayvanlar yılın 10 ayını mera alanlarında ve hububat arızında geçirmektedir. Kışın hemen bitiminde meraya çıkan sürü, hububat hasatına kadar merada otlamaktadır. Bu süre içinde su ihtiyacını meralarda bulunan sarnıçlarda karşılar ve suyun bitiminde sürü derelerde sulanır. Temmuz ayı ile birlikte Kızıltepe Ovasında hububat arızında otlamaktadırlar. Bu otlatmadan para alınmamakta ve yaklaşık üç ay (haziran, temmuz ve ağustos) burada kalınmaktadır. Hayvanlar eylül ayının ortalarında tekrar meraya çıkmaktadır. Bu dönemde gebe olan hayvanlara yemleme de yapılmaktadır. Kış döneminde iyi şartlarda olmayan barınaklarda saman ve yemle beslenen hayvanlar, bu dönemde de havaların iyi gittiği günlerde kısa süreli meraya çıkarılmaktadır.

Koyunlarda kuzu verimi birin altında olmak üzere oldukça düşüktür. Daha kaliteli koçların kullanılmasına ihtiyaç vardır. Çobanlar genellikle aile içinden olmaktadır. Hayvanların su kaynağı köyün mevcut su kaynakları ve meraya çıkardıkları Soğanlı veya Tuzla meralarında bulunan meradaki sarnıçlardır. Bu sarnıçlardan her biri 10 hayvana 2 ay süreli yetecek kapasitededir. Köy halkı su depolarının olması nedeniyle kendilerine yakın olan mera alanı yerine soğanlı bölgesinde meraları kullanmaktadır. Sancarlı Köyü Meraları Kocalar, Ziyaret ve Sancarlı Köyleri tarafından ortak kullanılmaktadır. 40 koyun, 10 keçilik bir işletmede tarımsal gelir (2002 pazar fiyatları ile) 2,8 milyar TL'dir. Yüz koyun-keçilik bir sürüde bu gelirin nereye ulaşacağı tahmin edilebilir. Bu veriler koyun ve keçi yetiştirmenin hanehalkı gelirini sadece tütün yapanlara göre 3-4 misli arttıracığını ortaya koymaktadır.

Yüceli beldesinde bir balık restoranı bulunmakta, balıklar olgun halde Malatya'dan getirilmekte, bir havuzda bekletilmekte ve müşterilere sunulmaktadır. Dereden bazı köylülerce düzenli olmasa da balık avlanmakta olduğu, ancak dereye bilinçsizce

boşaltılan bir tarım ilacı artığı sonrası balık sayısında belirgin bir azalma olduğu belirtilmiştir.

Bölgede arıcılık yapılmamaktadır. Bunda temel neden arıda gezdirme mecburiyeti ve yeterli iş gücü, zaman, para ve bilgi olmamasıdır. Hindî yetiştiriciliği sınırlı sayıda yetiştirici tarafından bilinmekte ve ancak pazar koşulları sağlanması halinde bazıları için bir alternatif etkinlik olabileceği belirtilmektedir. Evlerin avlularının ve çevrelerinin darlığı hindi hatta tavuk beslenmesini bile çok zorlamaktadır. Köylerde hanelerin çoğunda ev-içi tüketim için 3-5 adet tavuk beslenmektedir. Sadece Yüceli Beldesinde 8-10 adet kaz yetiştirilmektedir. İrad hayvanı yok denecek kadar azdır.

Hayvan gübreleri meralardan toplanmakta ve yakacak olarak kullanılmaktadır. İnekte verimin daha fazla olmasına karşın masrafının fazla olduğunu belirtilmiştir.

Ayaz Köyünde iki adet 20 başlık (20m x 4 m) büyükbaş besi ahırları mevcut olup, küçükbaş hayvan yetiştiriciliği amacı ile kullanılmaktadır.

Köylerde hububat ve yem bitkisi ekimi olmadığından hayvancılıkta kullanılan yem ihtiyacı, Kızıltepe ve çevre köylerden sağlanmaktadır. Üretilen süt aynı gün peynir veya yoğurda işlenmekte ve öncelikle aile içinde tüketilmektedir. Fazla olması durumunda Yüceli Bölgesi içinde satılmaktadır. Bölge dışına süt ürünleri satışı çok azdır. Kızıltepe ve Mardin'de üretici tarafından satılabilmektedir. Bir kg peynirin kilosu 1.500.000 TL, yoğurt ise 700.000 TL/kg fiyat bulmaktadır (2002 fiyatları). Canlı hayvanlar Kızıltepe pazarında alınıp satılmaktadır. İlaç ve veterinerlik hizmetleri Kızıltepe'den sağlanmaktadır.

5.6. Konut ve Altyapı Durumu

5.6.1. Konut

Evlerin büyük çoğunluğu taş yapıdır. Bu evler eski yapı denilebilecek özellik göstermektedir. Yeni yapılan evler daha çok briket yığma ve tavanları betonarme olarak yapılmaktadır. Boşaltılan köylerde evler tahrip olduğundan ciddi oranda konut sorunu yaşanmaktadır. Evler genelde tek oda ve salondan oluşmakta, salon bölümü mutfak ve kiler olarak da kullanılmaktadır. Tuvaletler evin dışında avludadır. Valilik ve Kaymakamlık köye geri dönüş yapan ailelere evlerinin tamirini yapmak üzere az da olsa kum ve çimento yardımıyla bulunmaktadır. Konutları oturulmayacak durumda olan bazı aileler köye dönüş yapmayanların konutlarını kullanmakta, çok az sayıda bazı aileler ise cami, okul vb. yerlerde ikamet etmektedirler.

5.6.2. Altyapı ve Çevre

Göç eden köylerde elektrik, su ve telefon şebekeleri de konutlarda olduğu gibi önemli ölçüde tahribata uğramıştır. Soğanlı, Erdem, Tuzla köylerinde telefon, su ve elektrik; Uluköy, Erdem ve Yedikardeş köylerinde su yoktur. Suyu olmayan bu köylerde yaşayan kadınlar suyu bazen 400-500 metre aşağıdaki dere ya da pınarlardan almaktadır. Köylerin hiçbirinde kanalizasyon şebekesi bulunmamaktadır. Kanalizasyonun olmaması ve Bölgeye ait katı atık depolama yerinin bulunmaması nedeniyle içme suyu olarak kullanılan dere ve pınarlar kirlenmekte bu da insan sağlığını tehdit etmektedir. Erdem, Soğanlı, Tuzla ve Yedikardeş köylerinde camiler ibadet yapamıyacak düzeyde zarar görmüştür. Dere kenarlarında kurulmuş ve kadın ile çocukların kullandığı iptidai banyoluklar vardır. Burada insanlar ve çamaşırlar yıkanmaktadır.

Yüceli Beldesine kadar asfalt olan yol buradan diğer köylere (Soğanlı, Erdem, Ayaz, Yedikardeş, Uluköy ve Tuzla) oldukça kötü durumdaki stabilize olarak devam etmektedir. Tuzla köyü hariç toplam 8 km asfalt yapımı ile diğer köylere ulaşım daha rahatlıkla yapılabilecektir. Tuzla köyünün asfalt yola kavuşması için ilave 3,5 km yola daha ihtiyaç vardır.

Yüceli Bölgesinin ilk kurucuları tarafından yapılan sulama sistemi bazı köylerde Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğünce 1980'li yıllarda günün teknik şartlarında yeniden yapılmıştır. Köylüler tarafından her sulama sezonu bakımı yapılan sulama sisteminde kanalların çoğu topraktır.

Yüceli'de katı atıklar vadiye doğru hiçbir işlem olmadan bir noktada yığılmaktadır. Bu ise görsel ve kimyasal kirliliğe yol açmaktadır.

5.7. Hane Halkı Tipolojileri

Yöredeki insanları zenginler, yoksullar ve çok yoksullar diye üç kategoriye ayırmak mümkündür. (Tablo 3) Zengin kategorideki haneler, arazi sahipliği ile beraber Kızıltepe veya başka şehir merkezinde işyerleri olup, çocukları dışarıda çalışarak aileye gelir sağlamaktadırlar. Sayıları son derecede azdır. (%1) Yoksullar (%49 oranında) bir dekar dolayında toprak sahibi ve bazıları hayvancılık ile uğraşan hanelerdir. Çok yoksul kategorisinde (%50 oranında) evi ve toprağı olmayan, başkasının toprağını ortak veya icar yoluyla işleyen veya işçilik yaparak geçimini sağlayanlar ve yeterli işgücü olmayan yaşlılar bulunmaktadır.

6. YOKSULLARIN DURUM ANALİZİ VE İYİLEŞTİRME OLANAKLARI

6.1. İnsan Sermayesi

Yüceli halkının ve özel olarak yoksulların temel eğitimi yetersizdir. Ancak yoksullar gerek sürekli geçim sorunları, gerekse 1993-1996 arası göçleri nedeniyle değişik sosyal ve ekonomik ortamlarda bulunmuş ve epeyce bir deneyim kazanmışlardır. Ayrıca koyun, keçi yetiştirme, meşe yetiştirme, tütün üretimi gibi alanlarda geleneksel düzeyde epeyce bir bilgi ve deneyim sahibidirler. Eğitim ve yayım araçlarını kullanarak üreticilerin bu konuda yeni bilgi edinmeleri ise oldukça yetersizdir. Seracılık veya yeni sebze yetiştiriciliği gibi üretim dallarında, kooperatifçilik, örgütlenme alanlarında da bilgileri yetersizdir. Bunlara karşılık Yüceli halkı zor yaşam koşulları nedeniyle işten kaçınmazlar ve zorluklarla baş etme kapasiteleri çok fazladır.

6.2. Doğal Sermaye

Yüceli Bölgesinde sulanan alanlar son derecede kısıtlıdır. Su ise güneydeki köylerde oldukça kısıtlıdır, ancak yetersiz değildir. Suyun kollektif bir kullanımı vardır. Göç nedeniyle hayvan kaynakları da erimiştir ve finansal zorluklar nedeniyle bu sayıyı sadece kendi olanakları ile arttırmaları çok zor görülmektedir. Mera ve orman yapılabilecek alanlar ise Bölgede bazı köyler hariç (Alipaşa, Karaman gibi) çok geniştir. Meraya ulaşım kolaydır ve kısıtlamalar çok azdır. Meşeliklerin ise ilgilenen köylülerce sahiplenilmesi geleneği olmakla birlikte, meşelik veya otlatma vb. şekillerde değerlendirilecek alanlar oldukça geniştir. Bölgede turistik amaçlarla değerlendirilebilecek dereler, çağlayanlar, yeşil alanlar bulunmaktadır. Dereler kanalizasyon vb. altyapı eksikliği ve tarımsal girdilerle kirlenmekte ve sağlığı tehdit etmektedir.

6.3. Fiziksel Sermaye

Üreticilerin sahip oldukları alet ve araçlar oldukça kısıtlıdır. Teraslar halinde bulunan arazi nedeniyle el aletleri kullanılmaktadır. Bölgedeki kamyon sayılarının çokluğu nedeniyle taşıma olanakları kiralama yoluyla oldukça fazladır. Pazarlama için herhangi bir kooperatif bulunmamaktadır. Şu anda süt ve süt ürünleri üretimi azdır ve Bölge içinde tüketim gerçekleşmektedir. Ürün fazla olduğunda Mardin ve Kızıltepe pazarlarında kendileri satış imkanına sahip olmaktadır. Tütün ise yerel olarak ticaretini yapanlara veya Kızıltepe içinde bizzat satılabilmekte ise de daha geniş bir çevre içinde pazarlama olanağı oldukça kısıtlıdır. Sağlık Ocağı henüz yeni doktora kavuşmuştur. Köylerde kanalizasyon yoktur. Gelişmeye ihtiyaç göstermekle birlikte yol şebekesi vardır. Yukarı Yüceli Bölgesinin tamamında, diğer köylerin çoğunda içme suyu şebekesi yoktur.

6.4. Finansal Sermaye

Parasal gelir Kasım ayında hemen hemen sadece tütünden gelmekte ise de oldukça kısıtlıdır. Mayıs, Haziran ayları en çok parasızlık çekilen aydır. Bazı yaşlılara çocukları para göndermekte ise de gerek gönderilen miktar, gerekse bu imkandan yararlananlar azdır. Bazıları Kızıltepe gibi yerlerde işçi olarak çalışmakta iseler de ülkenin içinde bulunduğu ekonomik kriz nedeniyle bu gelirler de azalmıştır. Bankalardan alınan krediler faizlerin yüksekliği nedeniyle çok azdır. Göç nedeniyle köylülerin en sıkıntıda olduğu alan finansal sermayedir. Evlerin tamir edilmek zorunda olması ve düşük gelir düzeyi özfinansman yoluyla, zayıflamış bulunan hayvan sermayesinin artırılmasını çok kısıtlamaktadır.

Tablo 3. YÜCELİ BÖLGESİ KÖY HANE HALKI TİPOLOJİLERİ

	Köy Adı	TANIMLAMA	ÜRETİM/GELİR	TOPLUMSAL CİNSİYET	TÜKETİM
YÜKSEK GELİRLİ (ORANI % 1)	Ziyaret Sancarlı Kocalar (Ovaya yakın köyler)	Ovada toprak sahibi,ticaretle uğraşır	-Buğday,Arpa (25-400 da. kuruda) mekanizasyonlu üretim, ürün piyasaya satılır. -Tütün (2-4 da. sulu) (2. kalite) satılır. -Sebze (tava kenarı veya 2. ürün)ev için -30-40 keçi-koyun (süt ürünleri satışı), ticaret geliri, ortakçılık geliri	-Kadınların okuma-yazma oranı yüksek, -Liseye ve yüksek öğrenime gönderilen kızlar var, -Kadınlar bağ-bahçe ve hayvancılık işlerinde aktif değiller -Kararlara katılımı genellikle düşük	-Gıda ve yiyecek dışardan karşılanıyor. Şehir ile bağlantı yüksek, -meyve (nar, erik, kayısı, zeytin) ev ihtiyacı için, göç edenlerde bakımsız olduğundan daha yetersiz üretim var
	Yüceli Ayaz Uluköy Soğanlı (Orta Khurz)	Toprak sahibi, yönetici, kamuda görevli	-Vadide kaliteli ve yüksek verimli tütün üretimi ve satışı -30-40 keçi koyun -Geçimlik ürünler, (meyve,ıspanak,tere,merada meşelik)ticaret ve ortakçılık geliri		
YOKSULLAR (ORANI % 49)	Ziyaret Sancarlı Kocalar (Ova köyleri)	Küçük toprak sahibi ve hayvan yetiştiricisi	-1 da.'dan daha az sulu alana sahip.Ev için sebze ve meyve, inek yetiştiriliyor. Çok azında ortakçılıkla 30-40 koyun keçi besiciliği, ürünlerinin satışı, tütün satışı, çok azında kamyon taşımacılık geliri, bazılarında az sayıda kümes hayvanı, gündelik işçilik	Kadınlar - Okuma-yazma oranı düşük, -Erken yaşta evlilik, -Mevsimlik işçi olarak tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde çalışma, -Pazarlamada rolü yok, -Yaşlılar Türkçe bilmiyor -Örgütlenme yok -Kararlara katılımı genellikle düşük	-Kısıtlı geçimlik ihtiyaçları dışardan karşılanmakta, köyde ekmek yapma, yakacak toplama -meyve (nar, erik,kaysı, zeytin) ev ihtiyacı için, göç edenlerde bakımsız olduğundan daha yetersiz üretim var
	Yüceli Uluköy Alipaşa Ayaz Erdem Soğanlı		Ev için sebze ve meyve,1 da.'dan daha az sulu arazi sahibi,kaliteli tütün satışı,hayvancılıkta ortakçılık,çoğunda 1 inek, çok azında koyun-keçi,her hanede az sayıda kümes hayvanı		
ÇOK YOKSULLAR (ORANI % 50)	Erdem Tuzla Kocalar Sancarlı Alipaşa Soğanlı Ziyaret	*Topraksız, hayvanı ve evi yok. *Çok azında hiçbir üretim faaliyetinde bulunmayıp, eş yardımı ve sosyal güvencesinden yararlananlar ile batı illerinde çalışan çocuklarından yardım alanları kapsamakta olup bu kategorinin %10'u gibi küçük bir grubu temsil eder.	-Arazisiz ve köyde çoğu köye dönmeyenlerin konutlarında ikamet eden, çok azı okul, cami vb. yerlerde kalan, -Bir dekar civarı.sulu alanda kira veya ortak arazi tuitan, -tütün satışı, çok azında 30-40 keçi koyunda ortakçılık, çoğunda işçilik geliri		

6.5. Sosyal Sermaye

Köylülerin diğer unsurlara göre en güçlü olduğu alanlardan biridir. Akrabalık, aynı soyadından olma, hatta hemşehrlik İstanbul, Ankara gibi büyük metropollerde bile tutunmalarına yardımcı olabilmektedir. Bu durum kırsal kalkınma çabalarında dikkatle ele alınmalıdır. Topluluk kendi koyduğu kurallara uymaktadır. Örneğin meşeliklerin bireyler tarafından korunması ve sahiplenilmesinde kurallara büyük ölçüde uyulmaktadır. Suyun kullanımı da yüzlerce yıl önce konmuş kurullarla yürütülmektedir. Bu yazılı olamayan kurumlar toplumun örgütlenmede oldukça büyük bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir.

Ancak daha önceki bölümde incelendiği gibi Bölgede kooperatif vb. modern kuruluşlar yoktur. Çalışmayan bir tarımsal Kalkınma Kooperatifi kapanmak üzeredir. Köylerde az sayıda soyadına sahip aile bulunmaktadır. Örneğin en büyük birim olan Yüceli'de sadece dokuz aile vardır. Farklı aileler arası ilişkiler ise kuvvetli değildir ve toplumun bir bütün olarak örgütlenmesinin önünde en büyük engeldir. Bazı aileler belediye başkanlığı, muhtarlık gibi alanlarda iktidarı elde etmekte ve bu durum diğer ailelere ait halkta tepki yaratmaktadır. Yücelide Belediye Başkanı devlet kuruluşları ile kurduğu ilişkiler sayesinde çok güçlü bir bireydir. Ancak bu iktidar diğer ailelerce hoş karşılanmamakta ve Devletin sağladığı olanaklardan daha çok kendi soyadından olanlara yararlandığı ve gücünü keyfi olarak kullandığı şeklinde yorumlanmaktadır.

6.6. Kırılganlık

Bölge halkı 1993-1996 arası göç etmiştir. Bu dönemde oldukça zorluklarla karşılaşmalarına rağmen kurdukları sosyal bağlarla bu krizi atlatabilmişlerdir. Köylerine geri dönenlere Valilik koyun veya inşaat malzemesi vererek yardım etmeye çalışmışsa da güçlü bir kırsal kalkınma için daha geniş kaynakların harekete geçirilmesi gerektiği açıktır. Geçim sıkıntısı çok olduğunda aileler bazı bireylerini kentlere göndererek veya bir dönem topluca köyleri dışında iş için göç ederek karşılaştıkları krizleri atlattırmaya çalışmaktadırlar.

Geçim sıkıntısı içinde bulunan köylülerin en zayıf noktası finansman sermayelerinin kısıtlılığıdır. Bunun aşılması halinde kırsal kalkınma önündeki önemli bir engel kaldırılmış olacaktır. Bölgede aileler arasındaki anlaşmazlıklar da önemli bir sorundur.

6.7. Güçlü Yanlar, Zayıf Yanlar, Fırsatlar ve Tehditler

Yukarıdaki analizlerin ışığında Bölgenin güçlü ve zayıf yanları ile fırsatlar ve tehditler şöylece özetlenebilir.

Güçlü Yanlar:

- Güçlülüklerden yılmayan, hayvancılıkta, tütün ve sebze yetiştirmede deneyimli insanlar
- Ülke içi ve dışından akrabalarla güçlü bir dayanışma
- Otlama, orman veya tarım amaçlı kullanılabilir geniş alanlar
- Turizm amaçlı kullanılabilir yeşillikler, su alanları ve arkeolojik kaynaklar

Zayıf Yanlar:

- Başta kadınlar olmak üzere halkın eğitiminin yetersizliği
- Sulama suyunun kısıtlılığı
- Kısıtlı ekilebilir arazi
- Kullanılmayan kamyonlar

- Düşük kalitede ve yetersiz yol, su şebekesi, kanalizasyon vb. altyapı
- Düşük düzeyde örgütlenme
- Finansman olanaklarının kısıtlılığı
- Bölge içinde iktidarın belli ellerde toplanması

Fırsatlar:

- Hayvancılığı hızla geliştirebilme olanağı
- Otlaklardan orman, hayvan otlatma ve bitkisel üretim açısından yararlanabilme olanağı
- Turizmin geliştirilebilmesi olanağı
- Gençlere yeni meslekler kazandırma

Tehditler:

- Tütün üretimi ve pazarlamasına getirilebilecek yasaklar
- Çevrenin kirlenmesi
- Turizm kaynaklarının bölgeye ve çevreye saygı göstermeyenlerce yağmalanması

7. YÜCELİ BÖLGESİ İÇİN ENTEGRE BİR PROGRAM ÖNERİSİ

Bu bölümde, alan araştırmasının sağladığı bilgilerden yararlanarak Yüceli Bölgesinde katılımcı yaklaşımları kullanan, yoksulluğun azaltılmasını, yerel halkın ve kuruluşların kalkınma çabalarına güçlendirilerek katılımlarını sağlayacak entegre bir kırsal kalkınma programının hazırlanması için bazı proje bileşenleri ortaya konulmuştur. Genel olarak programın hedefi Yüceli Bölgesinde yoksulların yaşam standartlarının yükseltilmesidir. Bu genel hedef bütün programın ve bileşenlerinin ortak hedefidir. Tekrarı önlemek için mantıksal çerçeve tablolarında genel hedef sadece ilk bileşende gösterilmiştir.

Kırsal Kalkınma Programı birbiri ile sıkı bağlantılı dört blok halinde sunulmuştur. Bunlar:

1. Yerel Kuruluş Geliştirme ve Program Uygulama
2. Tarımsal Üretim ve Ürün Çeşitlendirme
  - a) Küçükbaş hayvancılığın geliştirilmesi
  - b) Topluluk ormancılığı
  - c) Çiftçi koşullarında denemeler ve demonstrasyonlar
  - d) Ürünlerin işlenmesi ve pazarlama
3. Yetişkin Eğitimi
  - a) Okuma-yazma eğitimi
  - b) Mesleki eğitim
  - c) Aile planlaması
4. Altyapı, çevrenin geliştirilmesi ve turizm

Mardin'de hem Yüceli hem de Nusaybin'deki çalışmaları kolaylaştırmak üzere Mardin merkez alınarak GAP İdaresi ÇATOM binasında bir büro kurularak yerel dili bilenler de olmak üzere, gerekli uzmanların atanması ve katılımcı yaklaşımların kullanılarak başta Bölge halkı ve kuruluşları olmak üzere paydaşlarla kırsal kalkınma etkinliklerinin yürütülmesi düşünülmüştür.

Bu bölümde sunulanlar paydaşlarla birlikte hazırlanacak asıl program için bir ön hazırlık olarak kabul edilebilir. Program bütçesi ve zamanlaması esnek olmalıdır. Programın ve bileşenlerinin başlaması öncesi ayrıntılı durum değerlendirme incelemeleri yapılmalıdır. Programın en az dört-beş yıl sürmesi düşünülebilir. Programın daha sağlam temellere basması ve paydaşlardan destek alması için

burada sadece ip uçları verilebilen içeriğinin ve zamanlamasının katılımcı proje geliştirme yaklaşımı ile hazırlanması gereklidir. Program bileşenlerinin planlama matrisleri, yapılacak işler sorumluluk dağılımları ve zaman çizelgeleri ekte verilmiştir.

7.1. YEREL KURULUŞ GELİŞTİRME VE PROGRAM UYGULAMA BİLEŞENİ

Yüceli Bölgesinde Belediye ve muhtarlıklardan başka kuruluş bulunmamaktadır. Yüceli'de kurulmuş bulunan Tarımsal Kalkınma Kooperatifi kapatılmak üzeredir. Sancarlı Köyündeki kooperatif kurma girişimi başarısız olmuştur. Bu iki kooperatif teşebbüsü de aslında yerel toplumun örgütlenerek ortaklaşa bazı sorunları çözmek amacıyla çok, Tarım ve Köyişleri Bakanlığının kooperatifler aracılığıyla dağıttığı düşük faizli kredileri almak için ortaya çıkmıştır. Kurucuların kooperatif yönetimi ile ilgili bilgilerinin sınırlı olması da bu sonuçta rol oynamıştır, ancak temel amaç kredileri almaktır. Bazılarının kredi ile alacakları inekleri hemen satma eğiliminde olmaları söylenebilir. Bu nedenle Yüceli Köyünde kooperatif kuruluşu ile ilgili yasal süreç tamamlanılmamış, örneğin genel kurullar yapılmamış, yasal defterler alınmamış, katılım payları ödenmemiş, kredinin alınması için zorunlu olan tüm projenin %15'i kadar yatırım gerçekleştirilmemiştir. Kooperatif kurucuları da kredileri alamadıkları için kooperatiflerinin kapatılmasını isteyerek kooperatifin asıl amacının kredi almak olduğunu ortaya koymuşlardır. Kısacası kısa bir süre sonra kapatılacak olan kooperatif dışarıda tutulacak olursa Yüceli Bölgesinde yerel halkın kendi başına kurduğu hiçbir kuruluş bulunmamaktadır.

Yüceli Bölgesinde yürütülecek olan katılımcı bir kırsal kalkınma projesinin başarılı olması ve halk tarafından sürdürülmesi için yerel kuruluşların geliştirilmesi ve projenin uygulanması için bir yapılanmanın olması gereklidir.

Yüceli Bölgesinde aileler arası iktidar çekişmeleri yaşanmaktadır. Şu anda bir aile Yüceli Beldesinde Belediye Başkanlığı, Muhtarlık, Kooperatif Başkanlığı gibi bütün iktidar odaklarını kontrol ederek iktidara sahip olmakta bu da diğer ailelerde rahatsızlık yaratmaktadır. Bu nedenle de iktidarın ve proje yönetiminin tekelleşmesinin önlenmesi büyük önem kazanmaktadır.

Kısa bir zaman içinde kooperatif gibi kuruluşların kurulması zor görünmektedir.

Üreticileri güçlendirerek zaman içinde hem köy düzeyinde hem de Yüceli düzeyinde kooperatif veya Yüceli Kırsal Kalkınma veya Kırsal Turizm Derneği gibi yasal yapıları içinden doğuracak bir çalışma ve örgütlenme tarzına ihtiyaç vardır.

Mardin merkez alınarak GAP İdaresi ÇATOM binasında en fazla üç uzmandan oluşan ve Yüceli ile Nusaybin Bölgesi halkının hizmetinde olan bir kırsal kalkınma bürosu olabilir. Bu uzmanlar arasında en az bir kadın olmalıdır. Uzmanlardan gene en az birinin sosyal bilimler alanında eğitim yapmış olmasına dikkat edilmelidir. Bu çalışanlar içinde en az birinin yerel dili biliyor olması da ekibin başarısını büyük ölçüde arttıracaktır. Bölgede çalışacak başka uzmanlar geçici süreler için çağrılabilir. Bu büronun her türlü iletişim aracı ile donatılması ve bir arazi arabasına sahip olması gerekli olacaktır.

Köy düzeyinden başlayacak olursak uzmanların girişimi ile her köyde kadınlar ve erkeklerden oluşan iki ayrı " Köy Meclisi" kurulabilir. Bu bütün köy halkına açık bir platform olacaktır. Uzmanlar başlarda bu toplantılarda kolaylaştırıcılık yapacaklardır. Bu meclisler katılımcı tarzda çalışarak sorunlarını tartışacak, çözüm yolları arayacak ve kararları alacaktır. Her iki meclisin üçer kişilik yürütücüler kurulu seçmesi ve toplantıları organize etme, gündemi ve ön hazırlıkları yapma ve alınan kararların yürütülmesi işlemlerinin bu kurullar tarafından yapılması gerekebilecektir. Köy düzeyinde kararlar bu meclislerce alınacak ve kadın erkek meclisleri arasındaki

uyumlaştırma ve eşgüdüm için meclis yürütme kurulları bir araya geleceklerdir. Olabilirse veya gerektiğinde her iki meclisin birlikte toplanması ve karar alması sağlanmaya çalışılacaktır. Doğal olarak bunlar tamamen köy halkı tarafından kesin olarak belirlenecek ve saptanacak taslak düşüncelerdir. Kadın ve erkek köy meclisleri birer temsilci seçerek ve bunları muhtarla birlikte Yüceli Beldesinde toplanacak olan "Yüceli Kırsal Kalkınma Meclisine" gönderebileceklerdir. Bu Meclise projenin bürosunda bulunan çalışanlar ve Bölgedeki Belediye Başkanları (şu anda yalnızca Yüceli Beldesinde var) da katılabileceklerdir. Köy Meclislerinin düzeyini aşan konular veya projeden finansman, teknik eleman, araç vb. gibi istekler Yüceli Bölge Meclisi tarafından ele alınacak ve karara bağlanacaktır. Bu meclis karar ve denetleme görevlerini de yapacaktır. Meclisin sekreteryasını proje bürosunun yürütmesi mümkündür. Bölge Meclisi kendi içinden üç kişiyi (en az birisi kadın olma koşulu getirilebilir) "Yüceli Bölgesi Kırsal Kalkınma Yürütme Kurulu" olarak seçebilir. Bu kurula sekreterya yürütmek üzere projenin şefi de katılabilir. Bu yapının üstünde projenin paydaşları ve finansmanını sağlayan kuruluşların temsilcilerinin, Yüceli Kırsal Kalkınma Yürütme Kurulu üyeleri ve proje çalışanlarının katıldığı "Danışma Meclisi" olabilecektir. Danışma Meclisi projenin destek etkinlikleri için karar alma ve koordinasyon görevini yürütecektir. Danışma Meclisini Köy meclisleri ve Yüceli Meclislerinin üzerinde yetkili bir organ olarak değil, yapılacak çalışmaların destekçisi bir platform olarak düşünmelidir. Danışma Meclisi Sekreteryasını GAP İdaresi veya projenin yürütücüsü kuruluş sürdürebilecektir. Köy Meclisleri veya Yüceli Meclisi yapacakları etkinlikler için mali, teknik veya araç vb. desteği istediğinde, bunlar Danışma Kurulunda görüşülerek koordine edilecek ve gerekli kararlar alınacaktır. Bu kararlar her köyde kimlere kredi açılacağı, veya köylerde hangi konularda adaptasyon denemeleri yapılacağı gibi olmayacaktır. Bunlar Köy Meclislerinde kararlaştırılmalıdır. Ancak köylerin isteklerinin eşgüdümlemesi ve verilebilecek teknik desteklerin belirlenmesi için Danışma Kurulunda görüşmeler yapılabilecektir. Kararların hangi düzeyde alınması gerektiği "subsidiarity" ilkesince belirlenecektir. Her karar kendisini ilgilendiren mümkün olabilen en alt düzeyde (Köy Meclisleri, Yüceli Meclisi, Danışma kurulu) görüşülüp karara bağlanabilecektir. Bu yapılanma köylünün projeyi kendi projesi olarak görmesini ve yönetmesini sağlayacaktır. Örneğin projenin elindeki mali olanaklar değerlendirilerek Yüceli Meclisi; her köye hanehalkı sayısı ile orantılı olarak belirli bir miktar koyunun kredili olarak dağıtılmasını öngördü ise bu kolaylaştırıcı uzmanın yardımı ile köy meclisinde yapılacak bir varlıklılık sıralamasına dayanan bir listenin köy meclisince belirlenmesi ve buradan seçimin yapılmasıyla olabilecektir. Bu demokratik yapılanma Yüceli'deki aşırı yoğunlaştığı köylülerce ileri sürülen iktidar odaklarının hegemonyasını önleyebilecektir. Ancak Yüceli Bölgesinde derelerin kirlenmesinin önlenmesi için önlemler almak gerektiğinde bu kararın köy meclisince alınmasının bir anlamı olamayacağı için Yüceli Bölge Meclisince konu ele alınacak ve kararlaştırılacaktır. Bu konu için mümkün olan en alt düzey burasıdır.

Proje bürosu şefi ve çalışanlarının görevi projenin çalışmalarını kolaylaştırma meclislere ve kurullara öneride bulunma, danışmanlık yapmadır.

Bu proje bileşeninde;

Paydaşlar: Köy Muhtarları, Yüceli Belediye Başkanı, Yüceli Bölge Halkı, GAP İdaresi Mardin Tarım İl Müdürlüğü, Kızıltepe Tarım İlçe Müdürlüğü, Mardin Sağlık İl Müdürlüğü, Mardin Millî Eğitim İl Müdürlüğüdür.

Problem Analizi: Yüceli halkı yerel kuruluşlar geliştirememekte bu da kırsal kalkınmayı sınırlamakta, Bölgede iktidarın tekelleşmesine katkıda bulunmaktadır.

Problemler Arası İlişkinin Analizi: Yüceli Halkı; yerel iktidarın tekelleşmesi, Devletin yeterince katılımcı yaklaşımları uygulamaması nedenleriyle yerel kuruluşlar geliştirememekte, devlet imkanlarından yararlanma biçimi kendi problemlerine dayalı olarak değil, devletin elinde olan ve alabileceğini düşündüğü alanlara yoğunlaşmaktadır.

Hedeflerin Analizi: Yerel halkın proje ile birlikte demokratik karar alma mekanizmalarını geliştirmesi ve zaman içinde birlikte çalışmanın öğrenilmesi ile kooperatif, dernek gibi daha gelişkin ve yasal kuruluşlar kurması bu proje bileşeninin hedefidir.

Alternatiflerin Tartışılması: Projenin bu bileşeninin uygulanmaması durumunda proje yukardan aşağı uygulanmak zorunda kalınacak, katılımın yaratılamaması iktidar yoğunlaşmasının devam etmesine, halkın pasifleşmesine ve Devletin beklentilerinin ihtiyaç sıralamasında çok geride olan, hatta olmayan alanlara yoğunlaşmasına yol açacaktır. Bu da projenin başarısızlığının koşullarını yaratacaktır.

7.2. KÜÇÜKBAŞ HAYVANCILIĞIN GELİŞTİRİLMESİ BİLEŞENİ

Projenin bu bileşeninde yoksul, yeter düzeyde işlenebilir arazileri olmayan hanelere sürdürülebilir geçim kaynağı sağlanabilmesi, geniş mera alanlarının değerlendirilmesi, katılan köylülerin küçükbaş hayvan edinebilmelerinin sağlanması, hayvanlardan yeterli verim ve gelir elde edilmesi amaçlanmıştır.

Yüceli Bölgesinde 1980'li yıllardan bu yana önceleri yetersiz gelir nedeniyle kentlere göç olmuş buna bağlı olarak da hayvan sayısı azalmıştır. 1993 sonrası ise terör nedeniyle gece meralardan yararlanılamamış ve arkasından Yüceli, Ayaz ve güneysideki Ziyaret ve Sancar köyleri dışındaki bütün köyler göç etmek zorunda kalmışlardır. Bunun sonucu göç etmeyen köyler de dahil olmak üzere başta koyun ve keçi olmak üzere hayvan sayıları düşmüştür. 1980'lerdeki 12000 koyun ve keçi sayısı, 2002 yılında 1715'e düşmüştür. Buna bağlı olarak tütünlerde kullanılan gübre bile artık Bölge dışından sağlanmaktadır. 1996'larda köylerine geri dönmeye başlayanlar kentlerde tutunamayıp, geri dönmekte umudu olanlardır. Bunlar birikimlerini kaybetmişlerdir ve tamir isteyen evleri nedeniyle en kolay yapabilecekleri, toprak istemeyen ve yetiştirmesini iyi bildikleri koyun ve keçi edinerek gelirlerini artırmak olanağından yoksundurlar.

Yapılan analizlerde çok sarp olan ve merası olmayan Alipaşa dışında bütün köyler öncelikle koyun ve keçi yetiştirmek istediklerini belirtmişlerdir. Köylerin çevresindeki geniş meralarda; palamutları ve yapraklarının hayvan beslemede kullanılabilirdiği meşelikler bulunmaktadır. Bu meralarda su biriktirilen sarnıçlar da vardır. Kısacası çevrede yeterince kullanılmayan bir mera kaynağı vardır. Şu anda koyun ve keçi sayısı çok az olduğu ve 1980'lerdeki sayıya ulaşması beklenmediği için mera üzerinde hayvan sayısının artışı ile yaratılacak baskı küçük olacaktır. Ancak zaman içinde meraların geliştirilmesi de ihmal edilmemelidir. İnek beslemek topraksız, yoksul üreticiler için zordur, yem satın alınmasını gerektirmektedir. Koyun ve keçiler ise büyük ölçüde meralardan beslenecektir. Ayrıca koyun ve keçiler meralarda otladıkları için gübreleri çoğunlukla dağılacaktır. Halbuki inekler konutların yanında barınacağından gübrelerinin dereleri kirleterek çevre kirliliği yapması olasılığı vardır. Önceki bölümde de belirtildiği gibi bir tanesi kurulmuş iki kooperatif girişiminde köylülerin temel amacı Devletin süt ineği alımı için vereceği düşük faizli kredilerden yararlanmaktır. Kurulmuş olan kooperatif de bugün kapanma durumundadır.

Kooperatif bilinciyle, yönetim bilgisinin olmaması ve köylerdeki anlaşmazlıklar nedeniyle kısa dönemde yeniden canlandırılabilmesi çok zordur. Projenin temel amacı yeterince kullanılmayan bu kaynakları kullanarak hızla gelir üretmektir. Tütün ekilen arazi sınırlıdır ve yoksulların çoğu topraksızdır. Yoksulların gelirlerini artırmanın başlangıç olarak hızlı ve kolay yolu küçükbaş hayvancılığı yapmaktır. Bu da yoksullara koyun ve keçi sağlayarak olabilir. Bunun için bir kredi mekanizmasına ihtiyaç vardır. Proje önerisini geliştirecek olan GAP İdaresinin elinde çok eleman olmaması, ayrıca projeyi yürütecek kuruluş ile krediyi geri toplayacak kuruluşun aynı olmasının getirdiği sakıncalar dikkate alınırca bu kredilerin dağıtılması ve geri alınmasında Kaymakamlığın görevli olması daha yararlı olacaktır. Kredilendirme GAP idaresinin uyguladığı GAP halkaları modelinden çok farklı olmayabilecektir. GAP halkaları sisteminde verilen 10 koyun 5 sene içinde gene 10 koyun olarak geri alınmakta ve yeni üreticilere dağıtılmaktadır. Koyun alacak kişilerin üçer kişilik gruplar oluşturularak zincirleme olarak birbirlerine kefil olmaları istenebilir. Krediyi geri toplayacak kuruluşa (örneğin Kaymakamlık) proje bütçesinden; yapacağı hizmet karşılığı, toplayacağı hayvan sayısına bağlı olarak belirli bir değer transfer edilebilir. Kısacası kredileri geri toplayan kuruluş, hayvanları belirtilen işletmelere dağıtacak ve bu işlemleri için belli bir hizmet karşılığını proje bütçesinden alacaktır. Köylerde hayvan alacakların belirlenmesinde Köy Meclisleri yetkili olabilir. Böylelikle saydamlık sağlanabilir. Projede görevli elemanların kolaylaştırıcılığında yapılacak bir varlıklılık sıralamasının objektif olacağı ve herkesi tatmin edeceği söylenebilir. Bu proje bileşeninin bir ayağı da meraların geliştirilmesi çalışmaları olacaktır. Bu konuda Mera Fonunda birikmiş olan kaynaklar kullanılabilir. Köy meclisleri ve gruplarında konu görüşülecek, halkın katılımı sağlanabilecektir. Böylelikle Köy Meclislerinin ve Yüceli Meclisinin verdiği kararlarla ve sağlanacak mera uzmanlarının da desteği ile meraları geliştirme çalışmaları yapılabilecektir. Projede Köy Meclislerinde veya köy gruplarında yürütülecek katılımcı kırsal değerlendirme çalışmalarında katılanlarla hayvancılıkla ilgili sorunlar ele alınacak ve köylülerce belirlenecek konularda eğitim çalışmaları yapılacaktır. Bu süreç önu açık bir süreçtir. Katılımcı projelerin gereği olarak esnektir. Projenin ilk yıllarında süt ürünlerinin pazarlanmasında bir problem olması beklenmemektedir. Canlı hayvan satışlarında da pek problem yoktur. Yoksul olan üreticiler süt ürünlerinin, hele hayvan sayısının az olduğu ilk yıllarda büyük bir kısmını kendileri tüketenlerdir. Şu anda da Mardin ve Kızıltepe halk pazarlarında üreticilerin süt ürünlerini doğrudan pazarlama yapma olanakları vardır. Ancak hayvan sayısının artması ile pazarlama problemleri ortaya çıkacaktır. Pazarlama başta olmak üzere değişik sorunların çözümü için kooperatif veya dernek benzeri örgütlerin geliştirilmesi bu bileşenin başarısı ve sürdürülebilirliği için gerekli olacaktır. Ancak başlarda pre-kooperatif denilen daha basit yapıların geliştirilmesi, giderek kooperatif, dernek benzeri daha formal yapılara geçilmesi mümkündür. Örgütlenme problemin nihai olarak her köy düzeyinde değil Yüceli Bölgesi düzeyinde çözülmesi gerektiği açıktır. Bu konuda kolaylaştırıcılar 2-3 yıl sonrasını görerek konuları Meclislere zamanında getireceklerdir. Bu konuda gene aşamalı olarak gelişecek bir süreç düşünmek daha makul olacaktır. Örneğin ilk önce mandıra yerine soğutmalı süt tankı edinmek gibi. Bu sorunlar bir süreç içinde Köy ve Yüceli Kırsal Kalkınma Meclislerinde karara varılacaktır. Proje çalışanları sadece bu sürecin kolaylaştırıcısı olabileceklerdir. Benzer durum canlı hayvan satışı için de doğrudur. Bu konuda Meclisler sorunları önlerine koyacak ve çözümler aramaya başlayacaklardır. Başlarda canlı hayvan pazarlaması üreticilerce sorun olarak bile görülmeyecek

olabilir. Ancak Proje kolaylaştırıcıları katılımcı yaklaşımları uygulayarak konunun sorun olarak üretici bilincine gelmesinde etkili olabileceklerdir.

Paydaşlar: Çiftçiler, Mardin Valiliği, Kızıltepe Kaymakamlığı, GAP Idaresi, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu, Mardin Tarım İl ve Kızıltepe Tarım İlçe Müdürlüğü, Mardin Orman İşletme Müdürlüğü, özel sektör, FAO vb. uluslararası kuruluşlar, sivil toplum örgütleri ve üniversitelerdir. Bu bileşenin hedef aldığı grup Yüceli Bölgesinin en yoksullarıdır.

Problem Analizi: Özellikle 1990'lı yılların başlarında başta terör ve ekonomik nedenlerle göç etmek zorunda kalmış haneler; nakit ihtiyaçlarını öncelikle ellerindeki hayvanlarını satarak karşılamışlardır. Gerek köye dönüş projesi kapsamında köye dönmelerine izin verilenler, gerekse göçe maruz kalmamış insanlar; meralardan terör döneminde yararlanamamaları, konutların tamir edilmek zorunda olması nedenleriyle finansman sıkıntısı içinde olmuşlardır ve bu yüzden hayvan sahibi olamamakta ve mevcut hayvanlarından da yeterince verim alamamaktadırlar.

Problemler Arası İlişkinin Analizi:

Bölge genelindeki köylüler, ekonomik olmayan işletme büyüklüklerindeki arazilerinde tek ürün ağırlıklı (tütün) bir üretim gerçekleştirmektedirler. Elde edilen gelirin büyük bir bölümü gıda harcamalarına yönelik olduğundan hayvancılık veya gelir getirici diğer etkinliklere sermaye ayırlanamamaktadır. Sahip oldukları sürüleri ekonomik büyüklüğe getirememeleri, yeterli beslemenin olmaması, devlet tarafından bu konuda yayım hizmetlerindeki kısıtlar nedenleri ile hayvancılık kötü durumdadır ve çoğu yoksulun hiçbir hayvanı yoktur.

Hedeflerin Analizi:

Kamu desteği ve kontrolü altında bölgenin sosyo-ekonomik yapısı dikkate alınarak çeşitli hayvancılık modelleri ve hayvancılık kredileri ile köylülerin hayvan edinmelerini sağlama, hayvan besleme, bakım vb konularda eğitim verilerek verim artışı sağlamak proje hedefi olarak alınmıştır.

Alternatiflerin Tartışılması:

Projenin olmaması durumunda ekonomik olmayan işlenebilir arazilere sahip olan köylüler, gelirlerinin ve tasarruflarının kısıtlı olması nedenleriyle hayvan sayılarını çok uzun yıllar optimum sürü büyüklüğüne çıkaramayacaklar, yoksulluk kısır döngüsünden kurtulamayacaklardır. Geniş meralara sahip olunması, hayvancılık yetiştirme bilgilerinin olması, ilk aşamada özellikle küçükbaş hayvan yetiştiriciliğini ön plana çıkarmaktadır.

7.3. TOPLULUK ORMANCILIĞI BİLEŞENİ

Mardin ormancılık açısından fakirdir. Orman İşletme Müdürlüğü daha çok Mardin'in kuzeyinde bulunan daha iyi nitelikli ormanları korumak ve geliştirmeye yoğunlaşmıştır. Ancak 1993-1994 yıllarında Devletin uyguladığı tasarruf tedbirleri nedeniyle orman korucularının sayısının çok azaltılması sonucu bu geliştirilen ormanlık alanların dahi korunamadığı ve bozulduğu öğrenilmiştir.

Yüceli Bölgesinin en önemli kaynaklarından biri meraları ve bunun içinde bulunan meşelikleridir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından mera olarak kabul edilen çok kısıtlı alanlar dışında resmi olarak orman toprağı olarak görülen ancak içinde çok seyrek olarak meşelerin bulunduğu ve mera olarak kullanılan çok geniş alanlar vardır. Geleneksel olarak köylülerin bu meşeliklere sahip çıkarak koruduğu ve ürünlerinden yararlandığını biliyoruz. Meralar ve içindeki meşelikler son 50 yıldır bozulmaktadır. Geleneksel olarak köylülerce sahiplenerek korunan bu meşelikler

1945'de devletleştirme arkasından köylülerce ellerinden çıktığı endişesi ile kesilerek odunlar Devlete satılmış, çok soğuk geçen kışlarda ve terör sonucu bu tahribat artmıştır. Dünyanın birçok ülkesinde başarı ile uygulanan topluluk ormancılığı (community forestry) veya tarım ormancılığı (agro-forestry) deneyimleri ülkemizde gerektiği gibi uygulanmamıştır. Topluluk ormancılığında yerel toplum kolektif olarak orman ağaçları yetiştirmekte ve ürünlerinden yararlanmaktadırlar. Mülkiyet kamuda kalmakla birlikte kullanım topluluklara ait olmaktadır. Bundan biraz farklı bir yaklaşım olan agro-forestry'da ise belirlenen parsellerde köylülerin orman ağacı, meyva ağacı, bahçe ve tarla bitkileri yetiştirmesi, otlak olarak kullanılacak yerlerin geliştirilerek hayvancılık yapılmasını anlıyoruz. Bu yaklaşımlar Dünya'da başarılı bir şekilde birçok ülkede uygulanmaktadır. Bölge köylülerinin yüzyıllardır sürdürdüğü geleneklerin topluluk ormancılığı ve agro-forestry yaklaşımını desteklediği söylenebilir. Mardin ilinde veya diğer illerde devletin dikenli tel çekerek, orman bekçisi atayarak koruduğu ormanlar bile tahrip olurken, köylünün üst üste iki-üç taş koyarak sınırlarını işaretlediği meşelikler korunabilmektedir. Eğer iki-üç yıl keçiden korunabilirse meşelikler artık keçinin zarar veremeyeceği kadar büyümekte ve meşenin palamutları ve alt dalları hayvan yemi olarak kullanılabilir.

Yöredeki kıraç alanların öncelikle topluluk ormancılığı anlayışı ile kullanılması büyük yarar getirebilecektir. Bu alanların topluluğa kolektif olarak veya parsellere ayrılarak mülkiyeti değil, kullanım hakkının köylülere verilerek hem orman, hem başka ürünlerin yetiştirilmesi, ayrıca mera olarak kullanılması mümkündür. Dünyada birçok ülkede başarılı örnekleri olan bu yaklaşımın başarılı olmaması için bir neden yoktur. GAP İdaresi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Orman Bakanlığı işbirliği ile bu uygulama başlatılabilir. Yöredeki muhtarlıklar ve Belediye ile işbirliği yapıldığında bunların da sorumluluk alması sağlanabilir. Teknik elemanların desteği ile ve ilgili kurumların üreticiler ile beraber hazırlayacakları bazı ilkeler çerçevesinde, uzun yıllardır ormansızlaşan bu alanların eskisi gibi yeşillendirilmesi ve üreticinin gelirine katkıda bulunması mümkündür. Bölgede yürütülecek bir proje tüm Türkiye için çok yararlı deneyimlerin sağlanması için bir araç da olabilecektir.

Orman mühendislerinin ifadelerine göre Gaziantep, Şanlıurfa ve Mardin'de antepfıstığı ağaçlarının arasına bağ ve aralara da mercimek ekmek sureti ile agroforestry anlayışına uygun olarak erozyonu durduracak ve yüksek gelir getirecek yöntemleri üreticilerin başarı ile uyguladığı belirtilmiştir. Şüphesiz Yüceli Bölgesi üreticilerinin bilgisi dahilindeki bazı yöntemlerin uygulanması hemen başlayabilir. Diğerleri için ise bazı uygulamalı araştırmalara ihtiyaç vardır. Şu anda meşe yetiştirme ve meranın geliştirilmesi için yeni araştırmalara ihtiyaç bulunmamaktadır. Üreticiler kendilerine tahis edilecek şu anda çıplak parsellerde var olan bilgileri ile bunlara başlayabilirler.

Projenin bu bileşeninde Yüceli Bölgesindeki resmi olarak orman toprağı olarak görülen geniş otlak-meşelik alanlarının daha etkili bir şekilde kullanılması, erozyonun önlenmesi, hayvan besleme kapasitesinin artırılması amaçlanmaktadır.

Paydaşlar: Çiftçiler, GAP İdaresi, Mardin Tarım İl ve Kızıltepe Tarım İlçe Müdürlüğü, Mardin Orman İşletme Müdürlüğü, Güneydoğu Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, TEMA, Orman Araştırma Enstitüsü, Kızıltepe Kaymakamlığı, Üniversitedir. Bu bileşenin hedef aldığı grubu başta yeni hayvancılığa başlayacak olanlar olmak üzere bütün Yüceli Bölgesi halkıdır.

Problem Analizi: Meşelik alanlar özellikle son 50 yıldır çeşitli nedenlerle sürekli gerilemektedir. Bu durum, bu alanların hayvan besleme kapasitesini düşürmekte ve hayvancılığın da gerilemesine yol açmaktadır. Boş alanlardan ekonomik olarak yararlanılamamaktadır.

Problemler Arası İlişkinin Analizi: Halkın kendi başına geleneksel olarak meşeliklere sahip çıkarak geliştirme eğilimi; kamunun bunu yeterince meşru görerek korumaması, desteklememesi ve bu konuda topluluk içinde de yeterli kontrol mekanizmasının kurulamaması nedeni ile güçlenememektedir.

Hedeflerin Analizi: Çiftçilerin çeşitli orman ve meyve ağaçları dikmesi, bahçe ve tarla ürünleri yetiştirmesi ve otlama kapasitesini artırarak hayvan beslemeleri bir proje hedefi olarak alınmıştır.

Alternatiflerin Tartışılması: Projenin olmaması durumunda bu alanlarda olumlu bir gelişme olmayacağı gibi kriz anlarında ağaçların yok edilmesi hızlanacaktır. Devletçe ormanlaştırma çalışmaları gerek bu alanların öncelikli olarak ele alınmaması, gerekse bütçe kısıtlamaları, gerekse var olan devlet ormanlarının dahi korunmasının başarılabilmesi nedeni ile gerçekçi bir alternatif olamayacaktır. Özel ormanlar ise gerek sahiplerinin gelecek kuşakları koruyacak bir perspektiften yoksun olmaları gerekse de kolektif otlatmanın sonu olacağı için uygulanabilir ve yoksulları koruyucu bir alternatif olarak görülmemiştir. Topluluk ormancılığı uygulanabilir ve yoksulu da koruyan bir alternatif olarak ele alınabilir.

7.4. TARIMSAL ÇEŞİTLENDİRME BİLEŞENİ

Yüceli Bölgesinde ana ürün olarak yetiştirilen tütünün pazarlamasında yasal engeller bulunmakta ve tütünden elde edilen gelir yetersiz kalmaktadır. Bölgede kişi başına düşen işlenebilir arazi miktarları çok düşüktür ve tütün üretimini sürdürmek ileride zor olabilecektir. Bitkisel olarak tütün hane halklarına parasal gelir getiren hemen hemen tek üründür. Bu aşırı ihtisalaşma ekonomik ve ekolojik açılardan sakıncalıdır. Bu proje bileşeninde birim alanda tütünden daha fazla gelir getirecek tarımsal etkinliklerin yerel olarak denenmesi ve olumlu bulunanların yaygınlaştırılması amaçlanmıştır.

Paydaşlar: Köy ve Yüceli Meclisi, Mardin Valiliği, GAP İdaresi, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu, Mardin Tarım İl ve Kızıltepe Tarım İlçe Müdürlüğü, Güneydoğu Tarımsal Araştırma Enstitüsü ve Üniversitelerdir. Bu bileşenin hedef grubu başta toprak sahibi olmak üzere çiftçilerdir.

Problem Analizi:

İşletmelerin yeterli büyüklükte olmaması, su kaynaklarının azlığı, yıllarca topraklarının büyük bir bölümünde tütün ağırlıklı üretim yapılması, ancak gelirinin yetersizliği, devletin tütün ile ilgili çıkarmış olduğu kanunun üretimi sürdürmeyi zorlaştırması; bu bölgede tarımsal üretim etkinliklerinin çeşitlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Problemler arası ilişkinin analizi:

Değişik ve alternatif tarımsal etkinlikler hakkında köylünün yeterince bilgisi olmaması, devletin tütüne alternatif ürünler projesinin istenen düzeyde başarı sağlayamaması vb. nedenlerle köylüler asgari yaşam koşullarında hayatlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar. İşletmelerin küçüklüğü üreticilerin yeni ürün ve etkinlikler için denemeler yapmasını çok zorlaştırmaktadır.

Hedeflerin analizi:

Köylülerin de desteği alınarak farklı üretim faaliyetleri için çiftçi koşullarında denemeler ve demonstrasyonlar yapmak, olumlu sonuçların yaygınlaştırılmasına destek olmak proje hedefidir.

Alternatiflerin tartışılması:

Projenin olmaması durumunda ekonomik olmayan işlenebilir arazilere sahip olan köylüler, zamanla tütünden vazgeçecekler, gelir düzeyleri daha da düşecektir. Yüceli

bölgesi kendi içinde dahi iklim, su, toprak, mera vb. yönden farklılıklar göstermekte olup, etkinlik seçiminde ve bu etkinlikler için uygun yerler belirlenmesinde bu kriterler baz alınabilir.

Proje bileşeninin uygulanmasında deneme yapacak üreticilerle anlaşma yapılarak olası zararlarının üstlenilmesi taahhüd edilebilir. Çiftçilerin çok kısıtlı toprağa sahip olmaları ve yoksullukları denemeler yapmalarını çok zorlaştırmaktadır. Bu denemelerde araştırma kuruluşlarının da sorumluluk alması yararlı olacaktır. Bu yeni etkinlikler yeni sebzeler veya serada yetiştirme olabilecektir. Seralar ile ilgili denemeler alçak tünel, yüksek tünel, naylon seralar gibi maliyeti düşük seçenekler olabilecektir. Yeni ürünlerin denenmesinden amaçlanan ise bir türün birçok çeşidinin denenmesi değil, bölgede bilinen sebze türleri ve bunun çeşidinin ekonomik olarak yetiştirilecek olup olmadığının sınanmasıdır.

Aynı şekilde bir süre yeni tarımsal etkinlikleri uygulayacak üreticilere fidan, tohum vb. girdilerin kredi ile verilmesi kabul etme hızını çok arttıracaktır. Bunun için Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonundan da yararlanılabilir.

7.5. ALTYAPI VE ÇEVRENİN GELİŞTİRİLMESİ BİLEŞENİ

Yüceli Bölgesinde içme suyu şebekesi, kanalizasyon, asfalt yol gibi alt yapı yatırımları çok yetersizdir. Bu durum insan, hayvan ve bitki sağlığını çok olumsuz etkilemekte, eğitim, sağlık ile ilgili imkanlara ulaşımı zorlaştırmakta, ileride çok önemli olabilecek olan turizmi şimdiden baltalamaktadır. Alt yapı yatırımlarının maliyetinin azaltılarak kısa zamanda gerçekleştirilmesi ve önceliklerinin belirlenmesi ve projelirmede yerel bilgidен yararlanılması için toplum katılımı gerekli olmaktadır. Projenin bu bileşeni bunları en iyi bir şekilde gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır.

Paydaşlar: Köylüler, Kızıltepe Kaymakamlığı, GAP İdaresi, Kızıltepe Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu, Mardin Tarım II ve Kızıltepe Tarım İlçe Müdürlüğü, Mardin Çevre II Müdürlüğü, Mardin Köy Hizmetleri II Müdürlüğü, Özel Sektör ve Üniversitelerdir. Bu bileşenin hedef grubu bütün Yüceli Bölgesi halkıdır.

Problem Analizi:

Evsel katı, sıvı atıkların ve aşırı kullanılan hayvan gübresinin köyü ve su kaynaklarını kirlenmesi, suyun dereden taşınarak getirilmesi ve kirliliği, hizmetlere ulaşımı zorlaştıran kötü yol kalitesi önemli sorunlardır.

Problemler Arası İlişkinin Analizi:

Evsel katı ve sıvı atıklar ve aşırı kullanılan hayvan gübresi dereleri kirlenmekte, bu da suyu içen veya kullanan insanlarda başta sindirim sistemi hastalıkları olmak üzere bir çok hastalığa yol açmaktadır. Yüceli Beldesinin üstünde kalan yerleşimlerde kalitesiz stabilize yol; okullara, sağlık ocağına ulaşımı zorlaştırmakta, yerel turizmi olumsuz etkilemektedir.

Hedeflerin Analizi:

Kamunun desteği ile halkın etkin katılımı sağlanarak fiziksel altyapının ve çevrenin geliştirilmesi ve geliştirilen altyapı ile çevrenin sürdürülebilirliğinin sağlanması proje hedefi olarak alınmıştır.

Alternatiflerin Tartışılması:

Projenin olmaması durumunda mevcut kaynaklar giderek kirlenecek ve yok olacaktır. Bu kaynaklar kullanılamaz hale gelecek, insan sağlığını tehdit edecek, dışa göçü arttıracak, gelecekte önemli olacak turizm potansiyelini yok edecektir. Katılımcı yaklaşım kullanılmadığı takdirde alt yapı yatırımlarının önceliği yanlış seçilebilecek ve bu yatırımları yaparken projenin geliştirilmesinde önemli olacak yerel katkı (bilgi, işgücü ve nakit olarak) sağlanamayacaktır.

7.6. YETİŞKİNLERİN EĞİTİMİ BİLEŞENİ

Yüceli Bölgesinde kadınların %45'i, erkeklerin %9'u okuma-yazma bilmemektedir. Kadının statüsü düşüktür ve bir çok sorunu vardır. Projenin bu bileşeninde köylerdeki kadın ve erkek gruplarında (Köy Erkek ve Kadın Meclisleri) proje çalışanlarının kolaylaştırıcılık yaptığı oturumlarda yetişkinler sorunlarını ve bunları çözmek için istedikleri eğitim ihtiyaçlarını belirleyeceklerdir. Proje çalışanları katılımcıların belirledikleri eğitimin gerçekleşmesi için yardım edeceklerdir. Bu konuda yararlanacak en önemli yaklaşımlardan biri de okuma-yazma öğrenmek isteyenlere uygulanacak olan kurslardır. Bu kurslar özellikle okuma-yazma oranı oldukça düşük olan kadınlara uygulanabilecektir. Kurslar Türkiye'de genel olarak verildiği şeklin dışında, Katılımcı Kırsal Değerlendirme Yaklaşımı ile eğitimci Paolo Freire'nin eğitim yaklaşımının bir sentezi olan REFLECT yaklaşımı kullanılarak verilebilecektir.²

² Bu yaklaşımın açıklandığı bir eser için bakınız: D. Archer ve S. Cottinham, (1996) The Reflect Mother Manuel- Regenerated Freirean Literacy Through Empowering Community Technics, Actionaid, London.

Böylelikle katılanlar, bu eğitimde sorunları ile ilgili konuları eğitim materyali olarak kullanacaklar, okuma-yazma öğrenirken aynı zamanda bu sorunlarını çözmek için kararlar alacaklardır. Bu yaklaşımla okuma-yazma öğrenenler aynı zamanda yaşam standartlarını geliştirmek için kendi yaşamlarında karşılaştıkları problemleri ele alacaklar, bunları Katılımcı Kırsal Değerlendirme yaklaşımının yöntemleri ile tartışacaklar, eylem kararları alarak uygulamaya çalışacaklardır. Aynı anda da okuma-yazma ve sayıları öğrenecekler ve bu öğrendiklerini problemlerini çözmek için kullanacaklardır. Elde edilen yeni beceri kendilerini özgürleştirmek için kullanacakları bir araç haline dönüşecektir. Ülkemizde okuma-yazma kurslarındaki başarısızlıklar veya bu beceriyi elde edenlerin bunu yaşamlarını değiştirmek için kullanmayıp, otobüslerin tabelalarını okumaktan öteye götürememeleri gibi sorunlar ortadan kalkabilecektir. Bu kurs aynı zamanda kırsal kalkınmanın bir aracı haline de gelebilecektir. Bu konuda Dünya'da deneyimi olan Actionaid sivil toplum kuruluşundan da yararlanılabilecektir.

Diğer yandan yetişkinlerin okuma-yazma dışında birçok konuda eğitim ihtiyaçları bulunmaktadır. Bunlar arasında mesleki eğitim kursları da bulunmaktadır. Örneğin taş işçiliği kursu düşünülebilir. Bu bileşende katılımcıların bu ihtiyaçlarını meclislerde veya gruplarda tartışarak belirlemeleri ve bunları gerçekleştirmek için çeşitli kuruluşlarla işbirliği yapmaları öngörülmüştür.

Paydaşlar: Yetişkinler, GAP İdaresi, Kızıltepe Kaymakamlığı, Kızıltepe Sağlık, Millî Eğitim, Halk Eğitim Müdürlükleri, Mardin Tarım İl Müdürlüğü ve Kızıltepe Tarım İlçe Müdürlüğü, Yüceli Belediyesi, muhtarlıklar, köy öğretmenleri ve imamlar, ve ilgili alanda çalışan uluslar arası sivil toplum kuruluşları (örneğin Actionaid) ve Türkiye'de MEKSA'dır (Mesleki Eğitim ve Küçük Sanayi Destekleme Vakfı). Okuma-yazma kurslarının temel hedef grubu kadınlar, diğer eğitim çalışmalarının hedef grubu başta gençler olmak üzere bütün yetişkinlerdir.

Problem Analizi: Okur-yazar olmayan ve iş yükü ağır olan kadınların statüsü düşüktür. Erkekler'in de eğitim ihtiyacı büyüktür ve bunu karşılayabilecek olanakları yoktur.

Problemler arası ilişki analizi: Geleneksel yapı, önyargılar, kadının ücretsiz aile işçisi olarak görülmesi ve bilinç düzeyinin düşük olması gibi nedenlerden dolayı kızlar okula gönderilmemekte veya zorunlu eğitimi tamamlayamadan okuldan alınmaktadırlar. Eğitim düzeyi çok düşük olan kadınların; bilinç düzeyi düşük olmakta, sorunlarının farkında olamamakta, hane içi ve dışında alınan kararlara katılamamakta ve kamu hizmetlerinden yararlanamamaktadır. Erkeklerin de bilgi ve becerilerinin yetersizliği yaşam kalitelerini düşürmekte bu da karşılık olarak yeterli eğitim olanaklarına ulaşmalarını engellemektedir.

Hedeflerin analizi: Yetişkinlere ihtiyaç duydukları konularda eğitimler için yardım etmek ve okuma-yazma kursları aracılığıyla sorunlarını çözmeleri için kullanacakları bir araç sağlamak proje hedefidir.

Alternatiflerin tartışılması: Söz konusu projenin uygulanmaması durumunda; kadınların statüleri yükselmeyecek, sorunlarının farkında olamayacaklar, kamu hizmetlerinden yararlanamayacaklar ve sorunlarını çözmek için mücadele etmeyeceklerdir. Erkekler de problemlerini çözmek için yeterli bilgi ve beceri donanımına sahip olamayacaklardır.

7.7. AİLE PLANLAMASI BİLEŞENİ

Yüceli'de doğumlar arası sık ve çocuk sayısı fazladır. Kadınların çoğu bu durumdan şikayetçidir Doğum kontrol yöntemlerinden haberdar olan kadınlar erkeğin baskısı ve söz konusu hizmete ulaşmakta yaşanan güçlükler nedeniyle uygulayamamaktadırlar. Yüceli'de Bölge doğumlu bir hemşire sağlık Ocağında hizmet vermektedir ve doğum

kontrol tekniklerini öğrenmiştir. Bazı ekipmanları kısa zamanda edinecek ve bu hizmeti yerel olarak da verecektir. Bu hizmeti isteyenler şu anda Kızıltepe'de Devlet Hastanesinden düşük ücretlerle alabilmektedirler. Projenin bu bileşeninde; kadınlar ve erkeklerin aile planlaması konusunda bilgi edinerek, bakabilecekleri sayıda çocuğa sahip olmaları ve anne-çocuk sağlığının korunması amaçlanmıştır. Katılımcı yaklaşımlar kullanılarak kadınların bu konuda güçlendirilmeleri amaçlanmıştır.

Paydaşlar:

Köy Kadın ve Erkek Meclisleri, Yüceli Meclisi, GAP İdaresi, Kızıltepe Kaymakamlığı, Kızıltepe Sağlık İlçe Müdürlüğü, Yüceli Sağlık Ocağı, muhtarlıklar, imamlar ve sivil toplum kuruluşlarıdır. Bu bileşenin hedef grubu kadınlardır.

Problem Analizi:

Fazla sayıda çocuğa sahip olan yoksul haneler; çocuğun beslenme ve eğitim ihtiyacını karşılayamamaktadırlar. Bu durum söz konusu hanelerin düşük olan yaşam standardını daha da düşürmektedir. Sık doğum yapan kadında anneliğe bağlı sağlık sorunları meydana gelmekte, sık doğum nedeniyle çocuk sağlığı da olumsuz etkilenmektedir.

Problemler Arası İlişki Analizi:

Geleneksel değerler, erkek çocukların güç göstergesi olarak görülmesi, çocukların ücretsiz aile işçisi olmaları, yaşlılıkta çocukların ana-babaya bakacakları gerekçesiyle sigorta olarak görülmeleri nedenleri ailelerin bakabileceklerinden fazla sayıda çocuk sahibi olmalarına yol açmaktadır. Çok sayıda çocuk sahibi olma; ailenin beslenme, eğitim ve sosyal yaşam düzeyini düşürmektedir. Ailenin sahip olacağı çocuk sayısı konusunda karar verme hakkı olmayan kadın, doğum kontrol yöntemlerinin varlığından haberdardır. Ancak, erkeğin baskısı ile söz konusu yöntemleri kullanamamaktadır. Ayrıca hizmete ulaşımın çok kolay olmaması da etkindir.

Hedeflerin Analizi:

Bu projeye, yerel toplum üyeleri istedikleri zaman ve bakabilecekleri sayıda çocuk sahibi olmak için gerekli bilgileri edineceklerdir.

Alternatiflerin Tartışılması:

Söz konusu projenin uygulanmaması durumunda; aileler bakabilecekleri sayıdan fazla çocuk sahibi olmaya devam edecekler, ailenin; beslenme, eğitim ve sosyal yaşam düzeyi düşecek, kadında anneliğe bağlı hastalıklarda artış meydana gelecek, çocuk sağlığı olumsuz etkilenecektir.

7.8. TURİZMİN GELİŞTİRİLMESİ BİLEŞENİ

Yüceli; çağlayanları, vadideki yeşil alanları, küçük gölleri ve ovoidan daha serin olmasıyla şu anda bile hafta sonları Mardin ve Kızıltepe'lilerin piknik yaptıkları bir turizm potansiyeline sahiptir. Mera alanında henüz yeterince gün ışığına çıkmamış arkeolojik kaynakları bulunmaktadır. Bölgede şu anda, yetersiz kalitede bir alabalık restoranından başka hiçbir turistik tesis bulunmamaktadır. Bu potansiyelin başta yoksullar olmak üzere Yüceli Bölgesine ekonomik yarar sağlayabilmesi için yerel toplumun harekete geçerek çevre kirliliğini önlemesi, bir turizm planı hazırlaması, bazı tesisler yapması ve tanıtım yapması gerekecektir. Altyapı geliştirme ve çevre bileşeninde turizm potansiyelinin kaybolmaması ve güçlenmesi için gerekenler ortaya konmuştur. Bu bileşende sürdürülebilir bir turizm gelirlinin sağlanması için ne gibi adımlar atılabileceği ortaya konmaya çalışılmıştır.

Şu anda turizmde hafta sonlarında piknik yapma şeklinde oluşan yerel bir talep bulunmaktadır. Görünür bir gelecekte otel veya lüks restoranlar benzeri bir yatırım beklenmemektedir. Ancak yerel tüketiciye hitap edecek restoranlar kurulması beklenmektedir. Kırsal kalkınma çalışmalarının yoğunlaşması ile satılabilecek bir

üretim fazlası oluştuğunda süt ürünleri ve diğer ürünlerin ziyaretçilere doğrudan pazarlanması olanağı doğabilecektir.

Paydaşlar: Köy ve Yüceli Meclisleri, Mardin Valiliği, GAP İdaresi, Mardin Turizm İl Müdürlüğü, Mardin Çevre İl Müdürlüğü, Mardin Kültür İl Müdürlüğü, Mardin Tarım İl ve Kızıltepe Tarım İlçe Müdürlüğü, Özel Sektör, Sivil Toplum Örgütleri ve Üniversitelerdir. Bu bileşenin hedef grubu satılabilecek ürünü bulunacak orta çiftçiler ile restoran vb. tesisleri yapabilecek yüksek gelirli gruptur. Bu bileşen aracılığıyla yüksek gelirli grubun kendisine projede bir yer bulması ve proje çalışmalarını engellememesi sağlanabilir. Diğer yandan çok az sayıda da olsa bu tesislerde çalışacak yoksul kişilerin gelir elde etmesi mümkündür.

Problem Analizi: Yüceli Bölgesinde turizm hizmeti gelişmemekte ve gelecekte yerel toplumun harekete geçmemesi halinde bu potansiyelin yok olması veya yerel topluma gelir getirmemesi tehlikesi vardır.

Problemler Arası İlişkinin Analizi: Çevre kirliliği, tanıtım yetersizliği, karayolu ulaşımının yeterli olmaması, turizm hizmet sektörünün çok yetersiz olması; turizmden yerel toplumun gelir elde etmesini engellemektedir. Çevre kirliliğinin yoğunlaşması halinde bu potansiyelin tümünden yok olma tehlikesi de vardır.

Hedeflerin Analizi: Yerel toplumun ve yerel örgütlerin bölgeyi koruyucu ilkeleri belirlemesi, bir turizm planı hazırlaması ve gereken tesisleri yaparak, turizm eğitimini yürütmesi proje hedefi olarak alınmıştır.

Alternatiflerin Tartışılması: Projenin olmaması durumunda bir süre sonra turizmi olanaksız hale getirecek ölçüde çevre kirlenmesi devam edecek, yerel toplum dışından gelen turizm girişimcileri kısa vadeli karları amaçlayarak plansız yatırım yapacaklar, elde edilen gelir bölge dışına kaçacak ve bunların sonucunda turizm sürdürülebilir olmaktan çıkacaktır.

8. PROGRAM BİLEŞENLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE STRATEJİSİ

Proje bileşenlerinin hangisine ağırlık verileceği veya hangisinin öncelikle başlayacağı konusu çok boyutlu ele alınması gereken bir konudur. Aşağıda bu konuda ilk değerlendirmeleri yapabilmek için bir proje bileşenleri matrisi verilmiştir. "Küçükbaş Hayvancılığı Geliştirme" proje bileşeni tekrar alt bileşenlerine ayrılmıştır. Böylelikle örneğin "hayvan sayısının artışı" ayrı bir alt bileşen olarak ele alınabilecektir. Her bir bileşene değişik özellikler açısından araştırma ekibince puanlar verilip ortalaması alınmıştır. Örneğin "hayvan sayısının artışı" alt bileşenine geniş mera varlığı, üreticilerin bilgi, deneyim ve becerilerinin olması, hatta GAP'ın benzer bir modelinin zaten olması nedenleri ile "öncelik" özelliği açısından 10 puan verilmiştir. Ancak maliyeti çok düşük olmadığından "maliyetin düşüklüğü" özelliğine 3 puan verilmiştir. "Yaratacağı fayda" özelliği de 10 puan almıştır. Koyun ve keçi yetiştiriciliğinin toprak istememesi, kendi içinde genişletilebilmesi nedenleri ile "yoksulluğu giderme" özelliğine 10 puan verilmiştir. "Diğer bileşenleri desteklemesi" özelliği düşük düzeyde olduğundan 4 puan almıştır. Küçükbaş hayvan sayısının kolaylıkla artırılabilmesi nedeniyle "çabuk gelir yaratma gücü" özelliğine 10 puan verilmiştir. Üreticinin bildiği bir üretim dalı olduğundan ve bu alanda başarısızlık olasılığının düşüklüğünden "başarı şansı" özelliğine 10 puan verilmiştir. Hayvan sayısının artışı sağlanarak yoksulluğun yenilebilmesinin sağlanabilmesi, bu proje alt bileşeni yaklaşımının ülkenin başka yerlerinde örnek alınabileceğini gösterebileceği için "ülkeye örnek teşkil etme" özelliğine de 10 puan verilmiştir. Bu matris projenin oluşturulması sırasında paydaşlarca tekrar incelenerek daha tutarlı bir proje stratejisi oluşturmak amacıyla ele alınabilir.

Tablo 4 : Proje Bileşenleri Değerlendirme Matrisi

Proje Bileşenleri	Alt Bileşenler	Önceliği	Maliyetin Düşüklüğü	Yaratacağı Fayda	Yoksulluğu Gideme	Diğer Bileşenleri Desteklemesi	Çabuk Gelir Yaratma Gücü	Başarı Şansı	Ülkeye Örnek Teşkil Etme	TOPLAM
Yerel Kuruluş Geliştirme ve Proje Uygulama		10	10	10	9	10	3	8	10	70
Küçükbaş Hayvancılığın Geliştirilmesi	Hayvan sayısının artışı	10	3	10	10	4	10	10	10	67
	Mera geliştirme, verimi artırma	5	4	6	8	8	3	7	3	44
	Mandıra yapımı	3	3	5	6	8	6	5	3	39
Topluluk Ormancılığı		3	8	6	9	8	4	4	10	52
Tarımsal Çeşitlendirme		5	9	9	6	3	3	5	4	44
Yetişkinlerin Eğitimi		4	9	10	8	10	2	5	10	58
Aile Planlaması		7	7	10	9	6	3	9	3	54
Turizmin Geliştirilmesi		6	5	6	5	3	3	6	3	37
Altyapı ve Çevrenin Geliştirilmesi		10	3	10	3	9	3	8	3	49

9. SONUÇ

Yüceli Bölgesinde yürütölen bu alan çalışması, bölgenin; düşük gelir, alt yapı yetersizliği, işsizlik, göç, çevre problemleri, eğitim düzeyinin düşüklüğü, kadının statüsünün geriliği gibi bir dizi alanda yoğun sorunlarla yüklü olduğunu göstermiştir. GAP İdaresi; bütüncül proje yaklaşımı ve kırsal kalkınma konusundaki (köye dönüş, köykent projeleri vb.) birikimleri dikkate alınırđa bu problemleri çözebilecek bir konumdadır.

Buna karşılık, bu araştırmada aynı zamanda, GAP İdaresinin önderliğinde, Bölge köylüleri ile kuruluşlarının, konu ile ilgili kamu, özel ve sivil toplum kuruluşlarının katkı vereceği bir katılımcı kırsal kalkınma projesi ile sorunların çoğunun aşılabilme potansiyelinin bulunduğu ortaya konulmuştur.

EKLER

EK : PROJE ALANI

TÜRKİYE/MARDİN

GAP

MARDİN İLİ

MARDİN YÜCELİ BÖLGESİ

YÜCELİ BÖLGESİ

EK. 1: YEREL KURULUŞ GELİŞTİRME VE PROGRAM UYGULAMA BİLEŞENİ PLANLAMA MATRİKSİ

	Müdahale Mantığı	Doğrulanabilir göstergeler	Doğrulama kaynakları	varsayımlar
Genel hedef	Yüceli bölgesinde yoksulların yaşam standartlarının yükseltilmesi	Ortalama hane halkı gelir düzeyi, dağılımı bozulmadan, her yıl %15 artıyor	her yıl yapılacak hane halkı anketleri	
Proje amacı	Halkın demokratik olarak kurulan ve kendilerince yönetilen meclisleri aracılığı ile kırsal kalkınma çalışmalarında aktif rol oynaması.	Bütün köylerde kadın ve erkek meclisleri var. Yüceli Kırsal Kalkınma Meclisi kuruldu.	Meclis tutanakları	-Yüceli Bölgesinde meclisleri önleme girişimi yok -Kamu, sivil ve yerel kuruluşlar arasında çatışma yok -Paydaş kurumlar yeni yaklaşıma inanıyorlar
Sonuç	1. Proje bürosu, Köy erkek ve kadın meclisleri ve Yüceli Meclisi kuruldu ve düzenli toplanıyor.		-Proje bürosu dosyaları -Meclis tutanakları	
Etkinlikler	1.1. Proje bürosu oluşturuldu 1.2. Proje çalışanları ve paydaş kurumlarındaki ilgili uzmanlar halkın katılımı konusunda eğitildi. 1.3. Meclislerin oluşturulması için bireysel görüşmeler ve grup çalışmaları yapılıyor. 1.4. Proje çalışanları, meclislerin düzenli toplanması için kolaylaştırıcılık görevi yapıyorlar.	-Eğitime katılanların %80'i eğitimden memnun ve halkın katılımını olumlu karşılıyor.	-Eğitim katılımcı değerlendirme formları - Proje bürosu dosyaları ve gelişme raporları	Eğitimi yapacak uzmanlar var.

EK. 2: YEREL KURULUŞ GELİŞTİRME VE PROGRAM UYGULAMA BİLEŞENİ YAPILACAK İŞLERDE SORUMLULUK DAĞILIMLARI

Etkinlikler	Uygulamaya katılan taraflar												
	Muhtarlar	Yöceli Belediye Başkanı	GAP İdaresi	Mardin Tarım İl Müdürlüğü	Kızıltepe Tarım İlçe Müdürlüğü	Mardin Valiliği	Kızıltepe Kaymakamlığı	Mardin Orman İşletme Müdürlüğü	Sivil Toplum Kuruluşları	Üniversite	Proje Ekibi	Sağlık Müdürlüğü	İl Millî Eğitim Müdürlüğü
1.1. Proje bürosu oluşturuldu	x	x	x				x				xx		
1.2. Proje çalışanları ve paydaş kurumlarındaki ilgili uzmanlar halkın katılımı konusunda eğitildi.		x	xx	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
1.3. Meclislerin oluşturulması için bireysel görüşmeler ve grup çalışmaları yapılıyor	x	x			x		x				xx		
1.4. Proje çalışanları, meclislerin düzenli toplanması için kolaylaştırıcılık görevi yapıyorlar	x	x		x	x		x		x	x	xx		

x Katılıyor

xx Sorumlu

EK. 3 : YEREL KURULUŞ GELİŞTİRME VE PROGRAM UYGULAMA BİLEŞENİ ZAMAN ÇİZELGESİ

Etkinlikler	1. Yıl				2. Yıl				3. Yıl				4. Yıl			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
1.1. Proje bürosu oluşturuldu	■															
1.2. Proje çalışanları ve paydaş kurumlarındaki ilgili uzmanlar halkın katılımı konusunda eğitildi.		■	■													
1.3. Meclislerin oluşturulması için bireysel görüşmeler ve grup çalışmaları yapılıyor		■	■													
1.4. Proje çalışanları, meclislerin düzenli toplanması için kolaylaştırıcılık görevi yapıyorlar			■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■

EK. 4: KÜÇÜKBAŞ HAYVANCILIĞIN GELİŞTİRİLMESİ BİLEŞENİ PLANLAMA MATRİKSİ

	MÜDAHALE MANTIĞI	DOĞRULANABİLİR GÖSTERGELER	DOĞRULAMA KAYNAKLARI	VARSAYIMLAR
PROJE AMACI	Küçükbaş hayvancılığı ile uğraşanların sayısı ve bundan elde ettikleri gelirin artırılması	- Projenin 2 yıl sonunda hanehalklarının %75'i küçükbaş hayvan yetiştiriyor. -2 yıl sonunda koyun veya keçi başına brüt kar %20 arttı	-Tarım İl, İlçe ve Proje Raporları, -Üreticilerle anketler	Hanelerde et ve süt ürünleri tüketimi %50 oranında arttı
SONUÇLAR	1)Hayvan sayısı arttı 2) Üreticiler yeni teknikleri uyguladı 3) Meralar geliştirildi 4) Hayvancılık konusunda yerel örgütlenme (pre-kooperatif, demek, birlik vb.) sağlandı	- Projenin 2. yılı sonunda 4000 küçükbaş sayısına ulaşıldı. -Bütün üreticiler; katılımcı çalışmaların sonucu olarak bölgede uygulanabilir bulunan tekniklerin en az dörtte birini uyguluyor. -2. yıl sonunda meraların hayvan besleme kapasitesi %15, 3. yıl sonunda %25 arttı -2 yıl sonunda etkili bir yerel örgüt kuruldu	-Tarım İl, İlçe Müdürlüğü Tarım Envanteri -Üreticilerle anketler -Mera uzmanları raporları -Köy meclisleri değerlendirme toplantısı tutanakları ve Tarım İl Müdürlüğü ilgili uzman raporları	-Kullanılan Model çerçevesinde çiftçilere dağıtılan koyunlar bir başkasına satılmıyor, -Devlet politikasında değişme yok, -Terör, salgın hastalık yok.
ETKİNLİKLER	1.1. Yüceli ve Köy Meclislerinde kredili hayvan dağıtımı görüşüldü ve planlama yapıldı 1.2. Danışma Meclisinde hayvan dağıtımı görüşüldü, koordinasyon sağlandı 1.3. Dağıtım için hayvanlar satın alındı, köy meclisleri planlamasına göre dağıtıldı, sözleşme ve kefalet evrakları imzalandı 1.4. Hayvanların geri alımı ve tekrar dağıtımı sağlandı 2.1 Köy Kadın ve Erkek Meclislerinde proje uzmanları, il ve ilçe yayımcılarının da katılımıyla yayım ve teknoloji geliştirme			

	<p>çalışmaları yaptı.</p> <p>2.2. Adaptasyon ve demonstrasyon çalışmaları yaptı.</p> <p>2.3. Bölgeye hizmet veren kamu, özel ve sivil toplum kuruluşları uzmanları ile yayım çalışmaları yaptı.</p> <p>3.1. Mera ıslahıyla ilgili Köy ve Yüceli Meclislerinde planlama yapıldı.</p> <p>3.2. Danışma Meclisinde meralarla ilgili koordinasyon sağlandı</p> <p>3.3. Mera Fonuna başvuru yapıldı</p> <p>4.1. Hayvancılıkta örgütlenme konusunda Tarım İl, Tarım İlçe elemanları ve proje çalışanlarının eğitim çalışması yapıldı</p> <p>4.2. Örgütlenme ile ilgili Köy ve Yüceli Meclislerinde kararlar alındı</p> <p>4.3. Köy Meclislerinin belirlediği alanlarda örgütlerin kurulması, geliştirilmesi ve işletilmesi konusunda eğitimler yapıldı</p> <p>4.4. Proje çalışanları, tarım il ve ilçe elemanları ve diğer paydaşların uzmanları; Köy Meclisleri ve Yüceli Meclisinin belirlediği yatırım ve pazarlama konularında fizibilite çalışmaları yapıyor.</p>			<p>-yayımçılar motive edildi.</p> <p>-Topluluk Ormanlığı uygulanarak mera ve ormanlarda süreklilik sağlandı.</p> <p>-örgütlenme konusunda uzman desteği sağlandı</p>
--	---	--	--	--

Proje ön kabulü: Yüceli Bölgesi muhtar, belediye başkanı ve aileleri arasında bu bileşenle ilgili anlaşma sağlanıyor.

EK. 5: KÜÇÜKBAŞ HAYVANCILIĞIN GELİŞTİRİLMESİ BİLEŞENİNDE YAPILACAK İŞLERDE SORUMLULUK DAĞILIMLARI

Etkinlikler	Uygulamaya Katılan Taraflar												
	Köy Meclis-leri	Yüceli meclisi	Danış- ma Meclisi	Mardin Valiliği	Kızıltepe Kayma- kamlığı	GAP İdaresi	Sosyal Yardım- laş ma ve Dayanış- ma Fonu	Tarım İl ve İlçe Müdürlüğü	Mardin Orman İşletme Müdür- lüğü	Özel Sektör	Sivil Toplum Kuru- luşları	Üni- versi te	Proje Ekibi
1.1.Yüceli ve Köy Meclislerinde kredili hayvan dağıtımı görüldü ve planlama yapıldı	xx	xx											x
1.2. Danışma Meclisinde hayvan dağıtımını görüldü, koordinasyon sağlandı			xx										
1.3.Dağıtım için hayvanlar satın alındı, köy meclisleri planlamasına göre dağıtıldı, sözleşme ve kefalet evrakları imzalandı	x	x	x		xx		x	x		x			x
1.4.Hayvanların geri alımı ve tekrar dağıtımını sağlandı	x	x			xx								
2.1. Köy Kadın ve Erkek Meclislerinde proje uzmanları, il ve ilçe yayımcılarının da katılımıyla yayım ve teknoloji geliştirme çalışmaları yapıldı.	x	x				x		x					xx
2.2. Adaptasyon ve demonstrasyon çalışmaları yapıldı.	x	x				x		xx	x			x	x
2.3. Bölgeye hizmet veren kamu, özel ve sivil toplum kuruluşları uzmanları ile yayım çalışmaları yapıldı.	x	x		x	x	xx		x	x	x	x	x	x
3.1. Mera ıslahıyla ilgili Köy ve Yüceli Meclislerinde planlama yapıldı.	xx	xx						x	x			x	x
3.2. Danışma Meclisinde meralarla ilgili koordinasyon sağlandı			xx										
3.3. Mera Fonuna başvuru yapıldı		xx						x					x
4.1. Hayvancılıkta örgütlenme konusunda Tarım İl, Tarım İlçe elemanları ve proje çalışanlarının eğitim çalışması yapıldı						xx		xx					x
4.2. Örgütlenme ile ilgili Köy ve Yüceli Meclislerinde kararlar alındı	xx	xx											
4.3. Köy Meclislerinin belirlediği alanlarda örgütlerin kurulması, geliştirilmesi ve işletilmesi konusunda eğitimler yapıldı	x	x						xx					x
4.4. Proje çalışanları, tarım il ve ilçe elemanları ve diğer paydaşların uzmanları; Köy Meclisleri ve Yüceli Meclisinin belirlediği yatırım ve pazarlama konularında fizibilite çalışmaları yapıyor.	x	x	x			xx		x	x	x		x	x

x Katılıyor

xx Sorumlu

EK. 6: KÜÇÜKBAŞ HAYVANCILIĞIN GELİŞTİRİLMESİ BİLEŞENİ ZAMAN ÇİZELGESİ

Etkinlikler	1. Yıl				2. Yıl				3. Yıl				4. Yıl			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
1.1.Yüceli ve Köy Meclislerinde kredili hayvan dağıtımı görüşüldü ve planlama yapıldı	■															
1.2. Danışma Meclisinde hayvan dağıtımı görüşüldü, koordinasyon sağlandı	■	■														
1.3.Dağıtım için hayvanlar satın alındı, köy meclisleri planlamasına göre dağıtıldı, sözleşme ve kefalet evrakları imzalandı			■													
1.4.Hayvanların geri alımı ve tekrar dağıtımı sağlandı						■				■					■	
2.1. Köy Kadın ve Erkek Meclislerinde proje uzmanları, il ve ilçe yayımcılarının da katılımıyla yayım ve teknoloji geliştirme çalışmaları yapıldı.	■				■				■				■			
2.2. Adaptasyon ve demonstrasyon çalışmaları yapıldı.		■				■				■				■		
2.3. Bölgeye hizmet veren kamu, özel ve sivil toplum kuruluşları uzmanları ile yayım çalışmaları yapıldı.	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
3.1. Mera ıslahıyla ilgili Köy ve Yüceli Meclislerinde planlama yapıldı.	■	■														
3.2. Danışma Meclisinde meralarda ilgili koordinasyon sağlandı	■	■														
3.3. Mera Fonuna başvuru yapıldı			■													
4.1. Hayvancılıkta örgütlenme konusunda Tarım İl, Tarım İlçe elemanları ve proje çalışanlarının eğitim çalışması yapıldı				■												
4.2. Örgütlenme ile ilgili Köy ve Yüceli Meclislerinde kararlar alındı			■	■												
4.3. Köy Meclislerinin belirlediği alanlarda örgütlerin kurulması, geliştirilmesi ve işletilmesi konusunda eğitimler yapıldı					■	■	■	■								
4.4. Proje çalışanları, tarım il ve ilçe elemanları ve diğer paydaşların uzmanları; Köy Meclisleri ve Yüceli Meclisinin belirlediği yatırım ve pazarlama konularında fizibilite çalışmaları yapıyor.							■	■	■	■						

EK. 7: TOPLULUK ORMANCIĞI PLANLAMA MATRİKSİ

	Müdahale Mantığı	Doğrulanabilir göstergeler	Doğrulama kaynakları	varsayımlar
Proje amacı	Çiftçilerin kiraç alanlarda topluluk ormancılığı yaklaşımı ile gelirlerini artırması	Bölgedeki çiftçilerin en az %20'si topluluk ormancılığı yoluyla gelirlerini 2 yıl sonunda %10 artırdı.	-Üreticilerle yapılan anketler	1. Çiftçiler projeye ilgi gösteriyor. 2. Geliştirilen ağaçlar çiftçilerce korunuyor 3. Kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları yeni yaklaşıma inanıyorlar
Sonuçlar	1. Çiftçiler, muhtarlıklar, belediye, kamu kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları topluluk ormancılığı yaklaşımını benimsediler. 2. Çiftçiler sorumlulukları altındaki parsellerde orman ve meyva ağaçları, tarla ve bahçe ürünleri yetiştirdiler, otlama kapasitesini artırdılar.	-Düzenli toplantılara bütün taraflar katılıyor ve üstlendiklerini gerçekleştiriyorlar -hane halklarının en az yarısı uygulamaya katıldı.		-Kamu, sivil ve yerel kuruluşlar arasında çatışma yok -Yayım ve araştırma kuruluşları üstlerine düşeni yapıyor
Etkinlikler	1.1. Kamu kuruluşlarının ve sivil toplum kuruluşlarının yaklaşımı benimsemesi için toplantı, seminer ve geziler yapılması 1.2. Çiftçilerin ve yerel kuruluşların yaklaşımı benimsemesi için bireysel ve grup çalışmaları yapılması, meclislerde tartışılarak uzlaşmaya varılması 1.3. Paydaşlarla topluluk ormancılığı uygulamasındaki ilkeleri belirleyen protokolün geliştirilmesi, köy meclislerinde ve Yüceli meclisinde tartışılması ve uzlaşmaya varılması 1.4. Araştırmacıların ve yayımcıların toplum ormancılığı konusunda eğitimi 2.1. Katılımcı teknoloji geliştirme ve yayım çalışmaları yapılması 2.2. Bölgede çiftçilerce bir fidanlık ve yem bitkileri üretim merkezinin kurulması 2.3. Bitki materyalinin düzenli sağlanması ve dağıtımı 2.4. Adaptasyon çalışmalarının yürütülmesi 2.5. Topuluğun oluşturduğu denetim birimi kurulması			Deneyimli araştırmacılar bölgede var denetim elemanları baskı ve saptırmalardan etkilenmiyor.

Ön Koşul: Yüceli Bölgesi muhtar, belediye başkanı ve familyaları (aileleri) arasında anlaşma sağlanıyor.

EK. 8: TOPLULUK ORMANCILIĞI BİLEŞENİ YAPILACAK İŞLERDE SORUMLULUK DAĞILIMLARI

Etkinlikler	Uygulamaya katılan taraflar										
	Köy Meclisleri ve Yüceli meclisi	GAP İdare si	Mardin Tarım İl Müdürlüğü	Kızıltepe Tarım İlçe Müdürlüğü	Mardin Orman İşletme Müdürlüğü	Orman Araştırma Enstitüsü	Kızıltepe Kaymaklığı	TEMA ve diğer STK'lar	Güneydoğu Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü	Üniversite	Proje Ekibi
1.1. Kamu kuruluşlarının ve sivil toplum kuruluşlarının yaklaşımı benimsemesi için toplantı, seminer ve geziler yapılması		xx	x	X	x	x	x	x	x	x	x
1.2. Çiftçilerin ve yerel kuruluşların yaklaşımı benimsemesi için bireysel ve grup çalışmaları yapılması, meclislerde tartışılarak uzlaşmaya varılması	x		x	X	x	x		x	x	x	xx
1.3. Paydaşlarla topluluk ormancılığı uygulamasındaki ilkeleri belirleyen protokolün geliştirilmesi, köy meclislerinde ve Yüceli meclisinde tartışılması ve uzlaşmaya varılması	xx	x	x	X	x	x	x	x	x	x	x
1.4. Araştırmacıların ve yayımcıların toplum ormancılığı konusunda eğitimi		xx	x	X	x	x		x	x	x	x
2.1. Katılımcı teknoloji geliştirme ve yayım çalışmaları yapılması	x		x	X	x	x		x	x	x	xx
2.2. Bölgede çiftçilerce bir fidanlık ve yem bitkileri üretim merkezinin kurulması	xx	x	x	X	x	x			x		
2.3. Bitki materyalinin düzenli sağlanması ve dağıtımı	x		xx		xx						x
2.4. Adaptasyon araştırmalarının yürütülmesi	x					xx		xx			x
2.5. Topluluğun oluşturduğu denetim birimi kurulması	xx										

x Katılıyor

xx Sorumlu

EK. 9: TOPLULUK ORMANCILIĞI BİLEŞENİ ZAMAN ÇİZELGESİ

Etkinlikler	1. Yıl				2. Yıl				3. Yıl				4. Yıl			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
1.1. Kamu kuruluşlarının ve sivil toplum kuruluşlarının yaklaşımı benimsemesi için toplantı, seminer ve geziler yapılması	■															
1.2. Çiftçilerin ve yerel kuruluşların yaklaşımı benimsemesi için bireysel ve grup çalışmalar yapılması, meclislerde tartışılarak uzlaşmaya varılması		■														
1.3. Paydaşlarla topluluk ormancılığı uygulamasındaki ilkeleri belirleyen protokolün geliştirilmesi, köy meclislerinde ve Yüceli meclisinde tartışılması ve uzlaşmaya varılması			■													
1.4. Araştırmacıların ve yayımcıların toplum ormancılığı konusunda eğitimi	■															
2.1. Katılımcı teknoloji geliştirme ve yayım çalışmaları yapılması			■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
2.2. Bölgede çiftçilerce bir fidanlık ve yem bitkileri üretim merkezinin kurulması			■	■												
2.3. Bitki materyalinin düzenli sağlanması ve dağıtımı			■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
2.4. Adaptasyon araştırmalarının yürütülmesi				■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
2.5. Topluluğun oluşturduğu denetim birimi kurulması			■	■												

EK. 10: TARIMSAL ÇEŞİTLENDİRME PLANLAMA MATRİKSİ

	Müdahale Mantığı	Doğrulanabilir göstergeler	Doğrulama kaynakları	Varsayımlar
Proje amacı	Tütünün monokültür olmaktan çıkarılması, üretimin çeşitlendirilmesi	-Tütün ekiliş alanı bölgede 2 yıl içinde %1, 4 yıl sonunda %20 düştü -2 yıl içinde her köyde en az bir yeni tarımsal etkinlik yerleşti	-Hane halkı anketleri -Proje Raporları	Her köyde en az üç üretici deneme ve demonstrasyonları zararların üstlenilmesi karşılığında kabul ediyor
Sonuçlar	1. Tütüne eşit veya daha fazla gelir getiren etkinlikler bulundu 2. Bulunan sonuçlar üreticilerce benimsendi ve yaygınlaştı	-İki yıl içinde tütünden elde edilen gelire eşit veya daha fazla gelir elde edilen etkinlikler bulundu -2 yıl içinde üreticilerin en az %10'u yeni etkinlikleri uyguluyor.	-Deneme raporları -Köy ve Yüceli meclis tutanakları -Çiftçilerle yapılan anketler -Bu etkinlikler için kredi kuruluşu başvuran çiftçi sayısı	- Devlet politikasında değişme yok, -Doğal kaynak potansiyellerinde önemli bir değişim olmamıştır.
Etkinlikler	1.1. Çeşitlenme için Köy meclisleri ve Yüceli Meclisinde görüşmeler ve karar alma 1.2. Deneme yapacak çiftçilerin seçimi 1.3. Denemelerin yürütülmesi ve değerlendirilmesi 2.1. Demonstratör çiftçilerin saptanması 2.2. Yeni etkinlikleri uygulayacak üreticilere aynı kredilerin dağıtılması 2.3. Yayım çalışmaları			

EK. 11: TARIMSAL ÇEŞİTLENDİRME BİLEŞENİ YAPILACAK İŞLERDE SORUMLULUK DAĞILIMLARI

Etkinlikler	Uygulamaya katılan taraflar									
	Köy Meclisleri ve Yüceli meclisi	GAP İdare si	Mardin Tarım İl Müdürlüğü	Kızıltepe Tarım İlçe Müdürlüğü	Güneydoğu Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü	Kızıltepe Kaymakamı	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Foru	Üniversite	Proje Ekibi	
1.1. Tarımsal çeşitlendirme için Köy meclisleri ve Yüceli Meclisinde görüşmeler ve karar alma	xx	x	x	x	x			x	x	
1.2. Deneme yapacak çiftçilerin seçimi	xx			x					x	
1.3. Denemelerin yürütülmesi ve değerlendirilmesi	x		x	x	xx			x	x	
2.1. Demonstratör çiftçilerin saptanması	xx								x	
2.2. Yeni etkinlikleri uygulayacak üreticilere aynı kredilerin dağıtılması	x					x	xx		x	
2.3. Yayım çalışmaları	x			x					xx	

x Katılıyor
xx Sorumlu

EK.12: TARIMSAL ÇEŞİTLENDİRME BİLEŞENİ ZAMAN ÇİZELGESİ

Etkinlikler	1. Yıl				2. Yıl				3. Yıl				4. Yıl			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
1.1. Tarımsal çeşitlendirme için Köy meclisleri ve Yüceli Meclisinde görüşmeler ve karar alma	—															
1.2. Deneme yapacak çiftçilerin seçimi	—															
1.3. Denemelerin yürütülmesi ve değerlendirilmesi		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2.1. Demonstratör çiftçilerin saptanması					—				—				—			
2.2. Yeni etkinlikleri uygulayacak üreticilere aynı kredilerin dağıtılması					—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2.4. Yayım çalışmaları					—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

EK. 13: ALTYAPI VE ÇEVRENİN GELİŞTİRİLMESİ BİLEŞENİ PLANLAMA MATRİKSİ

	<i>MÜDAHALE MANTIĞI</i>	<i>DOĞRULANABİLİR GÖSTERGELER</i>	<i>DOĞRULAMA KAYNAKLARI</i>	<i>VARSAYIMLAR</i>
PROJE AMACI	Sürdürülebilir insan, hayvan, bitki sağlığı ile hızlı ve rahat ulaşımın sağlanması	-4 yıl içinde kirli sudan kaynaklanan hastalıklarda %50 azalma oldu -4 yıl içinde Yüceli ve Kızıltepe'ye kolay ulaşım gerçekleşti	Yüceli Sağlık Ocağı kayıtları	Devlet politikası değişmedi, Halk katılımı tam olarak sağlandı,
SONUÇLAR	1) Altyapı geliştirildi 2) Sürdürülebilir çevre için duyarlılık gelişti, önlemler alındı	-4 yıl içinde bütün köylere asfalt yol, sağlıklı içme suyu şebekesi ve kanalizasyon sağlanmıştır -Çevreyi koruyacak ortak kurallar ve örgüt gerçekleştirildi.	Köy Hizmetleri Müdürlüğü Raporları,	Devlet politikasında değişme yok, Terör yok.
ETKİNLİKLER	1.1 Köy ve Yüceli Meclislerinde altyapı öncelikleri belirlendi 1.2 Altyapı fizibilite çalışmaları yerel toplumun katılımı ile yapıldı. 1.3 Halkın işgücü ve malzeme katkısı ile altyapı yatırımları sürdürüldü. 2.1 Çevreyi etkileyen konular köy gruplarında ele alındı. 2.2.Girdi kullanımı azaltıldı 2.3. Çevreyi korumak için Yüceli Bölgesi düzeyinde yaptırımlar üreticilerce belirlendi, koruyacak bir örgütlenme gerçekleştirildi	1. Km olarak gerçekleştirilen su şebekesi, kanalizasyon, asfalt yol vb. 2.1lik iki yılda çiftçilerin %5'i damlama sulama uyguladı. 2.2. Kimyasal gübre ve ilaç kullanımı üç yıl içinde %20 oranında düştü		Köy Meclisleri ve Yüceli Kırsal Kalkınma Meclisi kuruldu.

EK. 14: ALTYAPI VE ÇEVRENİN GELİŞTİRİLMESİ BİLEŞENİ YAPILACAK İŞLERDE SORUMLULUK DAĞILIMLARI

Etkinlikler	Uygulamaya katılan taraflar											
	Köy Meclisleri ve Yüceli meclisi	GAP İdaresi	Mardin Tarım İl Müdürlüğü ve Kızıltepe Tarım İlçe Müdürlüğü	Mardin Çevre İl Müdürlüğü	Kızıltepe Kaymakamlığı	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu	Üniversite	Mardin Köy Hizmetleri Müdürlüğü	Özel Sektör	Proje Ekibi	Yüceli Belediyesi	STK'lar
1.1. Köy ve Yüceli Meclislerinde altyapı öncelikleri belirlendi	xx	x		x	x		x	x		x	x	
1.2. Altyapı fizibilite çalışmaları yerel toplumun katılımı ile yapıldı.	x	x		x	x		x	xx		x	x	x
1.3. Halkın işgücü ve malzeme katkısı ile altyapı yatırımları sürdürüldü.	xx			x	x	x		x	x	x	x	
2.1. Çevreyi etkileyen konular köy gruplarında ele alındı.	xx		x	x	x		x	x		x	x	x
2.2. Girdi kullanımı azaltıldı	x		xx				x			x	x	x
2.3. Çevreyi korumak için Yüceli Bölgesi düzeyinde yaptırımlar üreticilerce belirlendi, koruyacak bir örgütlenme gerçekleştirildi	xx			x	x					x	x	

x Katılıyor

xx Sorumlu

EK. 15: ALTYAPI VE ÇEVRENİN GELİŞTİRİLMESİ BİLEŞENİ ZAMAN ÇİZELGESİ

Etkinlikler	1. Yıl				2. Yıl				3. Yıl				4. Yıl			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
1.1. Köy ve Yüceli Meclislerinde altyapı öncelikleri belirlendi	■															
1.2. Altyapı fizibilite çalışmaları yerel toplum katılımı ile yapıldı.	■															
1.3. Halkın işgücü ve malzeme katkısı ile altyapı yatırımları sürdürüldü.	■															
2.1. Çevreyi etkileyen konular köy gruplarında ele alındı.	■															
2.2. Girdi kullanımı azaltıldı	■															
2.3. Çevreyi korumak için Yüceli Bölgesi düzeyinde yaptırımlar üreticilerce belirlendi, koruyacak bir örgütlenme gerçekleştirildi	■															

EK. 17: YETİŞKİMLERİN EĞİTİMİ BİLEŞENİ YAPILACAK İŞLERDE SORUMLULUK DAĞILIMLARI

Etkinlikler	Uygulamaya katılan taraflar								
	Köy Meclisleri ve Yüceli meclisi	Danışma meclisi	GAP İdaresi	Mardin Tarım Müdürlüğü İl ve Kızıltepe Tarım İlçe Müdürlüğü	Kızıltepe Kaymakamlığı	Kızıltepe Sağlık, Milli Eğitim, Halk Eğitim Müdürlüğü	Proje Ekibi	Actionaid	MEKSA
1.1. Eğiticilere REFLECT yöntemini öğretmek için kurs açıldı.			xx	X	X	x	x	xx	
1.2. Köy, Yüceli ve Danışma meclislerinde okuma-yazma kursları tartışıldı ve planlandı.	xx	x		X		x	x		
1.3. Okuma-yazma kursları (REFLECT yöntemi ile) yürütülüyor.				X	X	x	xx	x	
2.1. Köy Meclisleri yetişkinlerin eğitim ihtiyaçlarını tartışıyorlar ve saptıyorlar.	xx	x	X				x		
2.2. Eğitim programları geliştirildi, eğiticilerin eğitimi yapıldı.	x	x	xx				x		x
2.3. Eğitim çalışmaları köy meclislerinde veya gruplarında yapılıyor.	x		X	X			xx		x

x Katılıyor
xx Sorumlu

EK. 18: YETİŞKİMLERİN EĞİTİMİ BİLEŞENİ ZAMAN ÇİZELGESİ

Etkinlikler	1. Yıl				2. Yıl				3. Yıl				4. Yıl			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
1.1. Eğiticilere REFLECT yöntemini öğretmek için kurs açıldı.	■															
1.2. Köy, Yüceli ve Danışma meclislerinde okuma-yazma kursları tartışıldı ve planlandı.	■															
1.3. Okuma-yazma kursları (REFLECT yöntemi ile) yürütülüyor.	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
2.1. Köy Meclisleri yetişkinlerin eğitim ihtiyaçlarını tartışıyorlar ve saptıyorlar.	■	■			■	■			■	■			■	■		
2.2. Eğitim programları geliştirildi, eğiticilerin eğitimi yapıldı.			■	■		■	■			■	■			■	■	
2.3. Eğitim çalışmaları köy meclislerinde veya gruplarında yapılıyor.				■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■

EK. 19: AİLE PLANLAMASI PLANLAMA MATRİKSİ

	Müdahale Mantığı	Doğrulanabilir göstergeler	Doğrulama kaynakları	varsayımlar
Proje amacı	Kadın ve çocuk sağlığı iyileşti	Gebelik ve sonrasında bağlı hastalıklar nedeniyle sağlık ocağına başvuran kadın sayısı iki yıl içinde %20 azaldı. - İki doğum arası süre iki yıl içinde 2 ay arttı.	Yüceli sağlık ocağı kayıtları. -Kızıltepe Devlet Hastanesi kayıtları - İlçe Sağlık Müdürlüğü kayıtları	Paydaşlar üstlendikleri sorumlulukları yerine getirdiler.
Sonuçlar	Yüceli'de aile planlamasının uygulanması oranı arttı	Birinci yıl sonunda doğurgan kadınların %10'u, dördüncü yıl sonunda %30'u aile planlamasını uyguluyor	İlçe Sağlık Müdürlüğü raporları ve Yüceli Sağlık Ocağı kayıtları ve "Ev Tespit Formları."	1. Gelenekler ve yanlış algılanan dini inançlar nedeniyle proje yararlanıcılarının katılımı düşük olmadı, 2. .Paydaşlar arasında problem yaşanmadı. 3. Kadınların eğitim çalışmalarına zaman bulması için içme suyu evlerine getirildi (altyapı ve çevrenin geliştirilmesi proje bileşeninde gerçekleşecek)
Etkinlikler	1.1 Paydaşların katıldığı çalışma toplantıları yapıldı, 1.2. Köy kadın ve erkek meclisleri ve Yüceli meclisinde tartışıldı ve karar alındı 1.3. Köy kadın ve erkek gruplarında aile planlaması konusu incelendi istenen eğitimler yapıldı		Toplantı tutanakları.	

EK. 20: AİLE PLANLAMASI BİLEŞENİ YAPILACAK İŞLERDE SORUMLULUK DAĞILIMLARI

Etkinlikler	Uygulamaya katılan taraflar						
	Köy Meclisleri ve Yüceli meclisi	GAP İdaresi	Kızıltepe Kaymakamlığı	Kızıltepe Sağlık İlçe Müdürlüğü	Yüceli Sağlık Ocağı	sivil toplum kuruluşları	Proje Ekibi
1.1 Paydaşların katıldığı çalışma toplantıları yapıldı	x	x	X	x	xx	x	x
1.2 Köy kadın ve erkek meclisleri ve Yüceli meclisinde tartışıldı ve karar alındı	xx			x	x	x	x
1.3 Köy kadın ve erkek gruplarında aile planlaması konusu incelendi istenen eğitimler yapıldı	x			x	xx	x	x

x: Kabiliyet
xx: Sorumlu

EK. 21: AİLE PLANLAMASI BİLEŞENİ ZAMAN ÇİZELGESİ

Etkinlikler	1. Yıl				2. Yıl				3. Yıl				4. Yıl			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
1.1 Paydaşların katıldığı çalışma toplantıları yapıldı	■															
1.2 Köy kadın ve erkek meclisleri ve Yüceli meclisinde tartışıldı ve karar alındı	■															
1.3 Köy kadın ve erkek gruplarında aile planlaması konusu incelendi istenen eğitimler yapıldı		■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■

EK. 22: TURİZMİN GELİŞTİRİLMESİ BİLEŞENİ PLANLAMA MATRİKSİ

	Müdahale Mantığı	Doğrulanabilir göstergeler	Doğrulama kaynakları	Varsayımlar
Proje amacı	Turizm potansiyelini harekete geçirerek sürdürülebilir gelir elde etmek	-İkinci yılın sonunda her köyden en az 3 hane, dördüncü yılda bölgede %10 hane turizmden gelir elde ediyor.	Hane halkı anketleri	1.Devlet politikası değişmedi, Halk katılımı tam olarak sağlandı, 2. Terör, salgın hastalık yok. Kanalizasyon sorunu çözüldü. Doğal kaynaklar sürdürülebilir bir şekilde kullanılıyor, 3. Altyapı ve Çevrenin Geliştirilmesi Projesi çıktıları Turizm Projesi için yeterli. 4. Yüceli Meclisi kuruldu
Sonuçlar	1. Turizm altyapısı geliştirildi 2. Çevreye duyarlık geliştirildi	1.1. Hizmet sektörü ihtiyaca cevap vermekte 2.1. İkinci yılın sonunda katı ve sıvı atık derelere verilmiyor.	Çevre , Turizm ve Kültür İl Müdürlükleri raporları, yararlanıcılarla ve işletme sahipleri ile yapılan anketler	
Etkinlikler	1.1. Köy meclisleri ve Yüceli Meclisinde çevreyi korumak ve turizm planı yapmak için kararlar alındı. 1.2. Kamu kurumlarının da katkısıyla Meclislerin yürütme kurullarının koordinasyonunda katılımcı turizm gelişme planı hazırlandı. 1.3. Gerekli tesislerin yapımı için karar alındı ve tesisler yapılıyor. (piknik alanı, otopark, restoran, satış yerleri vb.) Turizm eğitimleri yapılıyor. Arkeolojik kaynaklar için ön çalışma yapıldı. 1.4. Meclisler Yüceli tanıtım planı kabul ettiler ve uyguluyorlar 2.1 Köy gruplarında çevre sorunları konusunda oturumlar yapılıyor. 2.2. Çevreye zarar vermeyen üretim teknikleri belirlendi ve demonstratör çiftçiler köy meclislerinde seçildi.			

EK. 23: TURİZMİN GELİŞTİRİLMESİ BİLEŞENİ YAPILACAK İŞLERDE SORUMLULUK DAĞILIMLARI

Etkinlikler	Uygulamaya katılan taraflar										
	Köy Meclisleri ve Yüceli meclisi	GAP İdaresi	Mardin Tarım İl Müdürlüğü ve Kızıltepe Tarım İlçe Müdürlüğü	Mardin Çevre İl Müdürlüğü	Mardin Valiliği	Kızıltepe Kaymakamlığı	Mardin Turizm İl Müdürlüğü	Mardin Kültür İl Müdürlüğü	Üniversite ler	Proje Ekibi	STK'lar
1.1. Köy meclisleri ve Yüceli Meclisinde çevreyi korumak ve turizm planı yapmak için kararlar alındı.	xx	x	x	x		X	x	x		x	x
1.2. Kamu kurumlarının da katkısıyla Meclislerin yürütme kurullarının koordinasyonunda katılımcı turizm gelişme planı hazırlandı.	xx	x	x	x	x	X	x	x	x	x	x
1.3. Gerekli tesislerin yapımı için karar alındı ve tesisler yapılıyor. (piknik alanı, otopark, restoran, satış yerleri vb.) Turizm eğitimleri yapılıyor. Arkeolojik kaynaklar için ön çalışma yapıldı.	xx							xx		x	
1.4. Meclisler Yüceli tanıtım planı kabul ettiler ve uyguluyorlar	xx						x			x	
2.1 Köy gruplarında çevre sorunları konusunda oturumlar yapılıyor.	xx									x	
2.2. Çevreye zarar vermeyen üretim teknikleri belirlendi ve demonstratör çiftçiler köy meclislerinde seçildi.	x		xx							x	x

x Katılıyor
xx Sorumlu

EK. 24: TURİZMİN GELİŞTİRİLMESİ BİLEŞENİ ZAMAN ÇİZELGESİ

Etkinlikler	1. Yıl				2. Yıl				3. Yıl				4. Yıl			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
1.1. Köy meclisleri ve Yüceli Meclisinde çevreyi korumak ve turizm planı yapmak için kararlar alındı.	■															
1.2. Kamu kurumlarının da katkısıyla Meclislerin yürütme kurullarının koordinasyonunda katılımcı turizm gelişme planı hazırlandı.		■														
1.3. Gerekli tesislerin yapımı için karar alındı ve tesisler yapılıyor. (piknik alanı, otopark, restoran, satış yerleri vb.) Turizm eğitimleri yapılıyor. Arkeolojik kaynaklar için ön çalışma yapıldı.			■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
1.4. Meclisler Yüceli tanıtım planı kabul ettiler ve uyguluyorlar				■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
2.1 Köy gruplarında çevre sorunları konusunda oturumlar yapılıyor.				■	■	■	■									
2.2. Çevreye zarar vermeyen üretim teknikleri belirlendi ve demonstratör çiftçiler köy meclislerinde seçildi.						■										